

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Maja Kenda
doc. dr. Marjan Smrke

Sveti gral
Nastanek in razvoj mita

Diplomsko delo

Ljubljana, 2003

KAZALO

1. NEKAJ UVODNIH BESED	3
2. VPRAŠANJA IN DILEME O ZAČETKU	6
3. ZGODOVINSKO OZADJE	10
4. SREDNJEVEŠKI ROMANI O GRALU	15
4.1 PERCEVAL	20
4.2 PEREDUR	22
4.3 PERLESVAUS	25
4.4 JOŽEF IZ ARIMATEJE	28
4.5 VULGATNI CIKEL	30
4.6 PARZIVAL	34
5. GRALOV GRAD, PUSTA DEŽELA IN KRALJ RIBIČ	37
6. ZAKLJUČNE MISLI	41
7. BIBLIOGRAFIJA	43
8. PRILOGE	47

1. NEKAJ UVODNIH BESED

Legende o gralu že od svojega nastanka v srednjem veku naprej burijo človeško domišljijo. Z renesanso se je zanimanje zanje nekoliko umirilo, ponovno pa se je razživelo v devetnajstem stoletju (predvsem z Wagnerjevo opero *Parsifal*). Od tedaj naprej nastajajo obsežna dela o skrivnosti grala, tako znanstvena kot laična¹. Predvsem gre za poskuse odgovoriti na vprašanja: kaj je gral, kje se nahaja in kakšen je njegov pomen.

Znanstveno raziskovanje mita o gralu je potekalo v dveh smereh: sinhroni in diahroni. Sinhrona smer se osredotoča predvsem na zgodovinski čas nastanka legend in poskuša iz takratnih dogodkov razlagati pomen legend in njihov vpliv na takratne poslušalce. V nasprotju s sinhrono smerjo pa se diahrona vrti okoli samega predmeta oz. snovi. Razpoznavne so predvsem tri tradicije srednjeveške kulture, ki so bistveno vplivale na legende o gralu. Te tradicije so krščanske legende, keltska mitologija oz. folklor in starodavni rituali. Gre torej za tri teorije o izvoru legend o gralu: krščansko (ta teorija temelji predvsem na predmetih, ki se pojavijo v gralovi procesiji), keltsko (temelji na domnevi, da so bretonski pripovedovalci zgodb (*counters*) povzeli irske sage in valižanske zgodbe ter jih prilagodili francoskemu okolju) in teorije, ki izpeljujejo legende o gralu iz arhaičnih skrivnostnih obredov (po njih se lahko legende o gralu berejo kot saga o očiščenju narave, za katero stoji starodavni Adonisov kult, lahko pa so legende o gralu odmev matriarhalnega sistema ipd.). (glej Kahane, 1987: 90–91)

Obstajajo torej številne teorije, ki so si mnogokrat v nasprotju, vsem pa je skupno to, da legendam o gralu pripisujejo en sam vir. Te zgodnje študije postavljajo vprašanje izvora za prvo vprašanje, na katerega je treba odgovoriti. Je pa hkrati res, da to doslej ni uspelo še nobeni. Morda se ravno iz tega razloga kasnejše študije niti ne ukvarjajo več toliko s problemom izvora, ampak se raje posvečajo vplivom na romane.

¹ Tu pravzaprav mislimo bolj na popularna dela, pisana za širšo publiko, ki večinoma temeljijo na senzacionalizmu in domnevnih zgodovinskih zarotah.

Poleg znanstvenih razprav je gralova tematika priljubljena tudi pri piscih, ki ustvarjajo za širšo publiko in se na svojevrsten način ukvarjajo s "problemom grala"². Rezultat teh prizadevanj je poplava knjig, ki vsaka zase trdi, da je gral naposled odkrit. Najpopularnejše teorije o tem, kaj je gral, so povezane s katari. Po njih naj bi bil gral kelih, s katerim so katari opravljali svoje obrede in naj bi bil še danes skrit v rovih pod utrdbo Montsegur. V večini del se pojavljajo trditve, da so obstajali skrivnostni kulturi, katerih značilnosti in obrede lahko razberemo iz srednjeveških romanov o gralu, teorije o zarotah in skrivanju dokazov o obstoju grala. Na tem področju je gotovo najbolj znana (razvpita, če hočete) knjiga *Sveta kri in sveti gral*. Avtorji te knjige trdijo, da je gral pravzaprav kraljevska oz. Kristusova kri. Po njihovem naj bi gral (torej Kristusove otroke) na begu iz Svete dežele v Francijo prinesla Marija Magdalena. Kristusova kri naj bi nato prešla v dinastijo Merovingov, nato v templjarski red in tako naprej. Njihove drzne domneve, sicer podprte z obilico zgodovinskih dokazov, pa niso povsem prepričljive.

Kakorkoli že, večina teh idej vseeno sloni na zgodnjih (že omenjenih znanstvenih) raziskovanjih iz konca devetnajstega in prve polovice dvajsetega stoletja, ki so se večinoma ukvarjale s problemom izvora legend o gralu in sodijo med teorije o keltskem izvoru.

Vprašanje izvora gralove mitologije bo tudi v pričujoči nalogi ena od tem, s katero se bom ukvarjala. Predvsem me bo zanimalo, ali je mit o gralu srednjeveška iznajdba ali pa je pravzaprav nekaj starejšega. S tem v zvezi je zanimivo tudi kulturološko vprašanje, zakaj se je pojavil ravno konec dvanajstega stoletja. Vsekakor pa so legende o gralu odličen primer za analizo tedanje družbe, saj preko njih lahko ugledamo sam duh srednjeveške družbe. V tem smislu je mit o gralu seveda otrok svoje dobe.

Gral (kot stvar) ni nikoli definiran. Natačneje: njegova skrivnost ni nikoli pojasnjena, in to je seveda tisti korenček, ki človeka najprej pritegne k njemu. Tisto, kar o njem vemo, vemo iz srednjeveških romanov. Zato me bo seveda zanimal tudi njihov nastanek in razvoj. Predvsem pa se bom (preko analize romanov) osredotočila na spoj različnih elementov v celotno obliko mita, kot ga poznamo danes. In glede na to, da mit o gralu danes velja

² Pravzaprav se lahko na tem mestu vprašamo, kaj sploh je problem grala. Kot ugotavlja tudi Wood (Wood, 2000), vse te teorije povezuje predpostavka o enem in edinem izvoru legend o gralu, katerega pomen so srednjeveški romani zakrili. Tako se zastavi vprašanje, ali sploh obstaja problem, ki bi ga bilo treba rešiti, ali pa je to le rezultat raziskovanja gralove mitologije.

predvsem za krščanski mit, me bo zanimal tudi odnos (oz. molk) rimskokatoliške cerkve do grala.

Mit o gralu je eden izmed najbolj razširjenih srednjeveških mitov. Je sestavni del zahodne verske zgodovine. Po splošnem prepričanju velja, da gre za eno samo legendo, vendar to ni res. Gre za pravi labirint legend (zgodb, tradicij), ki se prepletajo v eno zgodbo. So pa ohranile svojo prvotno magičnost in še dandanes pritegujejo človekovo pozornost. Zato lahko mirne duše trdimo, da predstavljajo živi mit. In to je že naslednja tema, ki me bo zanimala: ta gralova "brezčasnost". Kako to, da je kot srednjeveški mit gral še danes popularen? Kaj je pravzaprav njegovo bistvo in kakšen je njegov pomen? Kaj je tisto, kar nas vleče k njemu še danes? Podobnih vprašanj je še veliko, zato se kar lotimo dela.

2. VPRAŠANJA IN DILEME O ZAČETKU

Beseda *gral*³ se prvič pojavi konec dvanajstega stoletja v romanu *Perceval* ali *Zgodba o gralu* Chretien de Troyesa (glej prilogo I). Pred tem srednjeveški človek ni niti slišal za gral, na začetku trinajstega stoletja pa ni bilo nikogar več, ki zanj ne bi vedel. Chretien de Troyes, varovanec Marije Šampanjske, je sprožil splošno navdušenje nad to temo: "Nobena srednjeveška legenda, razen tistih, ki jih je prinesla cerkev, ni imela tako močnega in izzivalnega vpliva kot ravno čudne zgodbe, ki so spletle okoli grala." (Loomis, 1963: 1) So se pa romani o gralu, ki so del arturjanskega cikla, pojavili izredno mogočno in nenadoma. Z ozirom na to je mogoče predpostaviti, da je ta srednjeveška literatura o sveti posodi le dala obliko že obstoječemu sklopu oralnih legend. Tako hitro, kot so se romani pojavili, pa so tudi zamrli za približno stoletje.

Na splošno so arturjanski romani ustvarili novo mitologijo, "saj so občinstvu odkrivali svojo 'sveto zgodovino' in zgledne vzore, po katerih naj se ravnaajo vitezi in zaljubljeni." (Eliade, 1996: 71) Glavni junak teh romanov je mitski kralj Artur⁴ (zato seveda arturjanski romani), ki je zasedel mesto Karla Velikega v chansons de geste. Gre za tako imenovano bretonsko snov (matiere de Bretagne ali matter of Britain). Arturjanski romani vzpostavijo koncept Arturja kot modela viteštva in imajo njegovo vladanje za zlato dobo. Njihova osrednja tema je iskanje svete posode, njena izguba pa se pojmuje kot izguba zlate dobe.⁵

Mit o gralu deluje samo znotraj arturjanskega sveta, od katerega ga ne moremo ločiti.

Za začetek si pogledjmo kaj pravi o gralu *Oxfordski slovar mitologije*:

³ Večinoma se besedo gral piše z veliko začetnico. Ker gre po mojem mnenju za poimenovanje navadne posode, bom uporabljala malo začetnico (nenazadnje je tudi pri Chretienu gral preprosto 'un graal').

⁴ Domnevno naj bi bil Artur kralj keltskih Britancev. Živel naj bi v petem stoletju, približno ob koncu rimskega imperija. Po izročilu je združil britanska plemena v boju proti Sasom. Prvi o njem piše Geoffrey iz Monmoutha. V svoji *Zgodovini britanskih kraljev* v resnici ustvari Arturja, kot ga poznamo danes. Pravih zgodovinskih dokazov o njegovem obstoju ni, ampak to je že druga zgodba. Sicer pa o njem *Slovar simbolov* pravi tole: "Artur je viteški ideal v iskanju svetega graala, ki ga je na široko prevzela in izrabljala otoška in celinska literatura, v bistvu pa ustreza prevladi bojevniškega razreda. Resnični kralj Artur se je prenesel v legendo in pogreznil v skrivnostno spanje na otoku Avallon (kraj na drugem svetu), posledično pa katalizira vsa *politična stremljenja* majhnih srednjeveških keltskih ljudstev: Galci in Bretonci čakajo, da jih pride osvobodit izpod tuje vladavine, kar bo zanesljivo storil še pred koncem časov." (Chevalier, Gheerbrant, 1993: 38) Vsekakor Artur ni samo legenda niti zgodovinska (ali psevdo zgodovinska) oseba, njegova zgodba je preprosto mit. Najpopularnejši in še vedno trajajoči sekularni mit.

⁵ Mit o zlati dobi je močno prisoten v vseh arturjanskih romanih, zlasti pa v romanih o gralu. Gre za izgubo raja oz. časa, ko je svet še deloval tako, kot je treba. Znotraj tega gre za iskanje bodisi zadnjega odgovora, keliha ponovnega rojstva, neposredne komunikacije z bogom bodisi boga samega.

Gral. Sveti Gral. Sangreal. Ena izmed najbolj razširjenih srednjeveških legend. Gral naj bi bil tista čaša (kelih), iz katere je Jezus dal piti svojim učencem na zadnji večerji in v katero naj bi bilo ob križanju zajetih nekaj kapelj Kristusove krvi, ko je Kristusa s sulico prebodel rimski vojak Longinus. Kelih naj bi potem v Britanijo prinesel Jožef iz Arimateje, bogat Jud, ki je od Pilata dobil dovoljenje, da Jezusovo truplo položi v grob. Jožef naj bi v Britaniji, v kraju imenovanem Glastonbury, ustanovil krščansko skupnost. Legenda nadalje pravi, da je Gral shranjen v skrivnostnem gradu in da se z iskanjem (quest) Grala ukvarjajo Arthurjevi vitezi okrogle mize. Gralov grad je obdan s Pusto deželo (Waste Land) in z vodami. Eden izmed poslednjih varuhov Grala naj bi bil Kralj Ribič (Fisher King), ki leži ranjen in nemočen v vmesnem stanju med življenjem in smrtjo. Ozdravljenje Kralja Ribiča in obnova njegovega gradu sta odvisna od uspešnega konca iskanja Grala, od dovršitve poslanstva vitezov okrogle mize. Toda samo popolnemu vitezju Galahadu se Gral razkrije v celoti.

To je seveda poenostavljen opis legend o gralu, iz katerega lahko razberemo, da je legenda v jedru krščanska. Temu sledi še dodatna razlaga:

Cerkev je bila glede te legende vselej v zadregi, saj očitno vsebuje elemente poganskih kultov, predvsem keltskega izvora (na današnjem Irskem). V ozadju je keltski kotel (cauldron), bodisi tisti, ki ga je čarovnica Ceridwen uporabljala za pripravo 'treh kapljic zanosa', bodisi oni drugi, ki zmore oživljati mrtve – posoda življenja, najdena na dnu nekega irskega jezera. (Cotterell, 1986: 160–161)⁶

Torej za gralom (tudi če menimo, da gre v osnovi za krščanski predmet) stoji neka starejša ideja. V Larrousovi mitologiji sveta tako najdemo naslednji opis grala:

Celo na videz najbolj krščanski element v arturjanskih legendah, mistično iskanje svetega grala, ima svoj izvor v keltski mitologiji. Prvotno je bil to magični kotel, ki so si ga zavidali vsi bogovi in ga poskušali ukrasti drug od drugega. Stara valižanska pesem iz Taliesinove knjige ('The Sack of Annwn') pripoveduje o tem, kako je Artur zasegel magični kotel, vendar pri tem izgubil vse razen sedmih mož, čeprav je imel na začetku odprave 'trikrat toliko mož, kot jih zapolni njegovo ladjo'. Poganski kotel se zelo malo spremenil, ko je postal sveti gral, ki ga je Jožef iz Arimateje napolnil s Kristusovo krvjo. (Grimmal, 1989: 351)

Poleg te zgodbe obstaja v keltski mitologiji vse polno podobnih zgodb o magičnih kotlih, kot so kotel ponovnega rojstva, kotel inspiracije ali kotel izobilja. Slednjega je posedoval irski bog Dagda in se ni nikoli posušil in nikogar pustil nepotešenega. V Walesu sta imela podoben kotel bogova Bran in Matholwuch. Branov kotel je oživil mrtve bojevnike, vendar so ti ostali brez govora. Daleč najslavnejši pa je že omenjeni kotel, ki je pripadal valižanski boginji Ceridwen. V njem je varila napoj znanja za svojega sina Avagdduja. Pomotoma pa je tri kapljice tega napoja spil Gwion Bach, ki se je zaradi tega po številnih živalskih transformacijah ponovno rodil kot Taliesin in je posedoval vesoljno znanje in modrost.⁷

Glede na lastnosti keltskih magičnih kotlov in na lastnosti, ki so kasneje pripisane gralu, je možno domnevati, da so keltski kotli (oziroma ideja, ki stoji za kotli, in ne točno določen kotel, ki je pripadal temu ali onemu božanstvu) gralovi predniki. Ta keltska tradicija o onstranskem kotlu je povezana z nasledstvom kraljestva. S tem glavnim tokom pa se prepletajo še druge tradicije. Ena od njih se nanaša na kralja, ki je pohabljen, zaradi česar je njegovo kraljestvo opustelo ali začarano. Naslednik ranjenega kralja mora razbiti urok in s tem dokazati, da je pravi dedič. Druga tradicija pa je zgodba o maščevanju. Po tej mora junak z maščevanjem ubitega sorodnika dokazati svojo pravico na prestol. Z njima pa je povezano še onstransko orožje, ki ima strašno moč uničevanja. (prim. Cavendish, 1976: 128)

Vse te teme so se prepletle v eno zgodbo (poudarek na določeni temi se razlikuje od romana do romana), lahko rečemo v okvirno zgodbo legend, ki gre približno takole: junak zgodbe je vedno mladi mož (večinoma je to Perceval, kasneje ga nadomesti Galahad), ki je pravi naivnež. Po številnih avanturah se znajde na težko dostopnem gradu sredi opustošene in puste dežele. Gospodar gradu je kralj Ribič, ki je ali bolan ali pa ranjen v genitalije in visi nekje med življenjem in smrtjo. Kralj varuje skrivnostni predmet ali posodo, ki ima moč ohranjanja življenja in ga pri življenju tudi ohranja. Kralj bo ozdravel le, če vitez vpraša določeno vprašanje. Če vprašanja ne postavi, bo vse ostalo tako kot je, grad bo izgubil in vitez se bo moral zopet podati na pot, če pa ga postavi, bo kralj Ribič ozdravel, dežela bo vzcvetela, vitez sam pa bo postal varuh skrivnostnega predmeta.

⁶ Prevod navajam po M. Uršič, 1994: 279–280.

⁷ Seveda motiv svete posode (kot take) ni omejen samo na zahodno Evropo in keltsko mitologijo. V Indiji tako najdemo zgodbo o vedskem bogu Indri, ki je soncu ukradel ogenj in božansko pijačo soma luni. Indra je nosil kopje, s katerim je prinesel rodovitnost zemlji.

Grki pa so sveto posodo simbolizirali s čašo. Krater v grški filozofiji predstavlja matrico za ustvarjenje; gre za posodo, ki jo je bog napolnil z razumom in poslal na zemljo. Tam je bila ponujena novo nastalim dušam, da bi z njo vsrkale razum in modrost. Vsi, ki so jo sprejeli, so postali popolni ljudje, ker so sprejeli razum.

Vidimo torej, da prvotni cilj ni gral sam, ampak ozdravitev kralja Ribiča in ponoven preporod dežele. Gral postane cilj in glavno vodilo delovanja vitezov šele kasneje s pokristjanjenjem⁸ legend. Tu imamo zopet mit o rajju na zemlji, ki z vidika krščanske legende postane mit o odrešenju. Poleg tega je vidna še ideja, da sta kralj in njegova zemlja eno in isto.

Interpretacije o tem, kaj gral pravzaprav je, so različne (pač odvisne od teoretskega pristopa). Nekateri menijo, da je to posoda, iz katere je jedel Kristus pri zadnji večerji, drugi da je to čaša prvega zakramenta, keltski kotel, kamen s čudežnimi lastnostmi, pladenj z moško glavo, plavajočo v krvi, kraljevska kri in celo knjiga. Očitno je torej, kot ugotavlja že Matthews, da ni ene same jasno opredeljene podobe grala. Poleg tega ni nikakršnih (zgodovinskih) dokazov, da je kdajkoli obstajal. (prim. Matthews, 1997: 5) Forma sama pa konec koncev niti ni važna, saj je odvisna od vsakega posameznega iskalca, se je pa nikakor ne sme ločevati od poti oz. iskanja.

Beseda gral najverjetneje izhaja iz latinske besede *cratalis*, *cratella*, ki pomeni majhno kupo ali kelih. Ta latinska beseda je tesno povezana z grško besedo *krater* preko languedoške besede *cratale*. Glede etimologije konsenza ni. Ravno tako so o pogostosti (in uporabljaniosti) starofrancoske besede gral mnenja deljena. Po našem prepričanju pa beseda gral pomeni preprosto samo posodo.⁹

Navkljub svoji brezčasnosti je pojav legend o gralu produkt specifičnega časa in prostora. In vse, kar vemo o njem, vemo iz srednjeveških romanov. In na tej točki se moramo strinjati z Loomisom, ki predlaga, da ne iščemo razlag v raznih kultih, ampak v romanih samih. (prim. Loomis, 1963) Preden pa se lotimo podrobnega pregleda srednjeveških romanov o gralu, si pogloblje oglejmo čas, v katerem so nastali. Dvanajsto in trinajsto stoletje torej.

⁸ Pri tem mislimo na to, da se je sprva nedefiniran magični objekt (keltski magični kotel, če sprejmemo keltsko teorijo) preko različnih piscev definiral kot izrazito krščanski predmet.

⁹ Prvotna etimologija o besedi gral je bila izpeljana iz latinske besede *gradalis*. Eliade navaja etimologijo iz grške besede *krater* (po H. in R. Kahaneju). Ta etimologija naj bi tudi pojasnjevala odrešeniško funkcijo grala. (prim. Eliade, 1996: 73 in H. in R. Kahane, 1987: 90) Po nekaterih avtorjih pa naj bi bil originalni pomen besede gral krožniček ali podstavek. Avtorji knjige *Sveta kri in sveti gral* pa gral pojmujejo kot "kraljevsko kri". To izpeljejo iz grala kot sangreal, kar se po njihovem lahko bere kot sang real: kraljevska kri. Večina se strinja z izpeljavo iz grške besede *krater*, še vedno pa gre samo za hipotezo, pa čeprav najverjetnejšo.

3. ZGODOVINSKO OZADJE

Ljudje renesanse so bili tisti, ki so obdobje pred svojim lastnim prvi poimenovali "srednji vek". Zanje je bil to zaničljiv izraz, oznaka za stoletja nevednosti, barbarstva in krščanstva, v katerih so videli vmesno obdobje med koncem klasične dobe in ponovno oživitvijo klasične učenosti.

Maurice Keen: *Srednjeveška Evropa*

Deveto in deseto stoletje je Evropa preživela "večidel v obrambnem položaju, boreč se tako proti silam človeka kot narave." (Keen, 1993: 70) Enajsto stoletje pa je že nekaj drugega. Začne se doba širjenja; mesta in trgovina oživijo, obdelovati se začne nova ozemlja in posledično se meje Evrope razširijo. V zvezi s tem začne vrtooglavo naraščati tudi njeno prebivalstvo. Med letoma 1000 in 1300 se je prebivalstvo povečalo za dvakrat. Ponekod tudi več.

V enajstem in dvanajstem stoletju zasledimo tudi preobrat v mišljenju in književnosti. Gre za pravi izbruh literarne in intelektualne dejavnosti: "V nobenem zgodovinskem obdobju zahodne Evrope nista umetnost in strast po znanju dosegla tako visoke stopnje." (Loomis, 1963: 5) Kar se tiče znanja, sta najbolj napredovala logika in pravo. Pri tem je šlo tudi za trk novega s tradicionalnim. Vrhunec spopada med novim in starim predstavlja spopad med sv. Bernardom in Abelardom. Ampak ljudi v nemestnem okolju logika in pravo nista prav nič zanimala. Geoffrey iz Monmoutha je skoval zgodovino kralja Arturja in britanskih kraljev, ki zgodovinsko gledano, ni prav nič zanesljiva. Iz istega vira je črpal tudi Chretien de Troyes in spesnil "romanco novega reda, v kateri navzkrižni tokovi nasprotujočih si človeških čustev, ljubezni, zvestobe in vesti podžigajo zanimanje za zgodbo." (Keen, 1993: 84) Ljubezenska lirika languedoških trubadurjev je vzpostavila nov kult ženske in viteštva. To dvoje tvori posvetni dvorni etos. Je pa, kot opozarja Eliade, "imela mitologija viteštva dosti močnejši kulturni vpliv od njegove zgodovine v ožjem pomenu besede." (Eliade, 1996: 71) Dajala pa je tudi nove smernice v človeški miselnosti. In to je zopet nov izziv starim idealom.

Seveda ta izziv tudi v okviru romanc o gralu ni ostal brez odgovora. Cistercijanski odgovor na ljubezenski dvorni etos je predstavljal brezmadežni vitez Galahad, ki je, kot bomo videli kasneje, povsem nov in edini uspešni iskalec grala.

Zgodba o iskanju Grala je postala del sprejetega kanona mita o kralju Arturju. To je pomenljivo; še en opomin, da moramo biti previdni, ko govorimo o izzivu in odgovoru nanj, ko soočamo nove in tradicionalne sile tega obdobja. Ljudje, ki so uživali v barvitosti drugih zgodb ali celo zaznali odmev svojih lastnih občutkov v pripovedi o prešuštniški privrženosti Lancelota in Guinevere, niso dvomili o tem, da so vrednote, ki jih podaja zgodba o Gralu, vrednote višjega reda. V dvanajstem stoletju lahko resda že vidimo prebliske napetosti, ki bodo postale pomembne šele v prihodnosti. Vendar pa nas nakazana protislovja danes veliko bolj bodejo v oči, kot pa so vznemirjala ljudi tistega časa. Tako kot je logika takrat pokazala pot k spravi navzkrižnih naukov, tako je občutljivost za nove razsežnosti človeškega čustva odprla pot svežemu izražanju verskega kot tudi svetnega izkustva. (Keen, 1993: 85)

Poleg tega je bilo dvanajsto stoletje nenavadno naklonjeno raznim skrivnostim. Pojavljajo se razne skrivne govornice in prepoznavanje različnih krožkov z barvami, gesli in podobnim.¹⁰

Kljub hitremu napredku je jasno, da vse le ni bilo tako rožnato. Leto 1000 je za srednjeveškega človeka predstavljalo grožnjo, saj so pričakovali konec sveta. V skladu s to napovedjo, doživlja tudi rimskokatoliška cerkev črno obdobje, saj se je krščanstvo že od začetka razvijalo v znamenju apokaliptičnosti. Tako teologi kot navadni verniki so "na dolgo in široko razpravljali o sindromu konca sveta in izračunavali, kdaj bo nastopil." (Eliade, 1996: 61) Množijo se razni miti o antikristu in podobnem, temu se pridružijo še naravne katastrofe, lakota in epidemije, tako da je povsod čutiti hudičevo prisotnost. Iz tega vidika niti ni čudno, da so se legende o gralu tako hitro prijele in razbohotile, kot trdi Godwin: "Evropa 12. stoletja je bila bolna. Rimskokatoliška cerkev v oblasti moških je vse regionalne mite vpela v svoj sistem, zato nastanek in razširitev legend o gralu ni nobeno naključje." (Godwin, 1994: 6–7)

Dobro, v enajstem in dvanajstem stoletju se ponovno oživlja mestno življenje in trgovina, razvijejo se šole in s tem tudi sistematični pogled na intelektualna vprašanja, vse to pa je povzročilo tudi napredek na področju vladanja. Poleg tega je v tem času potekal investiturni boj, torej boj med nemškimi cesarji in papeži. Gre seveda za boj za politično

¹⁰ "Skrivni jeziki' so tako kot množenje legendarnih in enigmatičnih osebnosti in čudovitih pustolovščin že sami po sebi parareligijski pojavi." (Eliade, 1996: 71)

prevlado, v katerem pa so imeli papeži rahlo prednost, saj so lahko nasprotnika preprosto izobčili.

To obdobje pa je predvsem v znamenju križarskih vojn. Povod za prvo križarsko vojno so seldžuki z ogrožanjem bizantinskega cesarstva. Leta 1095 je cesar Aleksej Komnen prosil papeža Urbana II. za pomoč in prvič v zgodovini se je zgodilo, da je papež odobril sveto vojno¹¹. Vsem, ki bi se udeležili pohoda, je bila obljubljena odveza grehov. Uvertura v prvo križarsko vojno so bile trume kmetov pod vodstvom Petra Puščavnika, ki so mimogrede zagrešile nekaj grozovitih pokolov. Prava vojska pod vodstvom aristokracije se je zbirala počasneje. Štiri samostojne armade so pozimi leta 1096 iz raznih smeri le pripotovale do Carigrada. Jeseni 1097 so križarji dosegli Antiohijo, ki je padla šele naslednje leto po dolgem obleganju, julija 1099 pa so zavzeli Jeruzalem. S tem se je prva križarska vojna končala. Po začetnih sporih glede ozemlja so se štiri frankovske državnice s pomočjo templjarjev¹² in ivanovcev upirale islamskemu pritisku vse do leta 1144, ko je padla Edesa. In nastopil je čas za drugo križarsko vojno.

Druga križarska odprava (1147–1149) je bila, milo rečeno, neuspešna, četudi je zanjo molil sam sv. Bernard in sta se je udeležila francoski in nemški kralj. Sledila ji je tretja, ki je hotela popraviti poraz in ponovno zasesti Jeruzalem. Ni ji uspelo.

Leta 1198 je bil izvoljen novi papež Inocenc III. Ta še istega leta sproži poziv k vnovični vojni. Četrta križarska odprava (1202–1204) do Palestine sploh ni prišla. Končala se je z dvakratnim obleganjem Carigrada in ustanovitvijo slabotnega latinskega cesarstva. Ta vojna je prikazala razkroj križarskih idealov, kajti križarji so se iz koristoljubja zapletli v vojno s sokristjani. Njihova navzočnost v Carigradu je pomenila še dodatno razpihovanje sovraštva med grškimi pravoslavni kristjani in latinskimi kristjani, ki že tako ali tako niso bili v dobrih odnosih zaradi neuspeha križarskih vojn. Aprila 1204 so križarji mesto zavzeli in ga oplenili.

Po še nekaj neuspešnih pohodih so se križarske vojne konec trinajstega stoletja končale. Pridobitve križarskih vojn (ozemeljske in duhovne) so bile kratkotrajne. Prve križarske

¹¹ Papežev poziv je bil poskus, da bi pobotal cerkev in državo. Odgovor na njegov poziv, klic "*Deus vult*" (Bog hoče), je kasneje postal bojni krik viteških križarjev v Sveti deželi.

¹² Ustanovil jih je Hugo de Payens leta 1119. Prvotno so bili to red menihov pod orožjem in zelo asketski. Nosili so preprosto belo haljo, ki je bila simbol čistosti, z rdečim križem. Njihovo oblačilo je bilo enake barve kot oblačilo cistercijanskih menihov, ki je odsevalo enako vez meniške strogosti z vojaškim duhom viteštva, kakršna je bila tudi podlaga za zgodbe o gralu in vitezu Galahadu.

vojne so bile sicer dokaj uspešne iz več razlogov: "Uspeh zgodnejših križarskih vojn je bil posledica sovpadanja praktičnih interesov trgovcev in naseljencev z duhovnimi ideali, ki so navdihovali Urbana II. in druge razširjevalce evangelija iz leta 1095." (Keen, 1993: 111) Vendar pa se je Urbanova vizija združenega krščanstva izrodila v papeško samodržstvo. Sama ideja križarskih vojn pa je preživela: križarstvo je še zmeraj pomenilo najvišji izraz viteških idealov zahodne aristokracije. To se je ohranilo vsaj še nadaljnjih dvesto let.

Ko je Inocenc III. postal papež, je bila krščanska cerkev v krizi. Odnosi med papežem in cesarjem so bili bolj zaostreni kot kdajkoli. Poleg tega so iz tujine prihajala znamenja, da mnogi začenjajo dvomiti v politično avtoriteto rimske cerkve. Razmnožile so se tudi razne heterodoksije, predvsem v južni Franciji. To gre pripisati predvsem dejstvu, da je bila cerkvena hierarhija v razsulu, duhovščina pa podkupljiva in razvratna. Verskega izobraževanja ni bilo, tako da je bilo krščanstvo dostopno samo preko duhovnikov in menihov. Do leta 1213 je cerkveno prizadevanje, da bi izkoreninili krivoverstvo, postalo že prava pravcata križarska vojna znotraj krščanstva samega. Ta križarska vojna je bila uperjena predvsem proti heterodoksiji južne Francije in je sesula veseli svet trubadurjev.

Katari so bili teološki dualisti. Verjeli so v obstoj dveh bogov: zlobnega Luciferja in dobrega Jehovo. Lucifer je bil po njihovo tvorec in gospodar snovnega sveta in teme, v prenasičena telesa ljudi pa je vklenil duše padlih angelov. Prakticirali so spolno abstinenco (razen v prokreacijske namene) in vegetarijanstvo, saj naj bi tako dosegli osvoboditev drobcev duha, ki so ujeti v snovna telesa. Poleg tega jim je njihov nauk prepovedoval, da bi vzeli življenje kateremukoli živemu bitju.

Katarska sekta je bila sestavljena iz Popolnih (*Perfecti*) in vernikov (*credentes*). Popolni so imeli status duhovnikov, duhovniki pa so postali z obredom *consolamente* (tolažilo). Brez tega obreda ni nihče mogel vstopiti v življenje duha.

Inocenc III. je že leta 1209 pohodu proti katarom podelil pravni in duhovni status križarske vojne. Številni vojaški pohodi na jug Francije so trajali dvajset let, vendar jim katarov ni uspelo iztrebiti, to je uspelo šele inkviziciji veliko pozneje. Velika zmaga križarjev leta 1213 pa ni toliko pomenila zmage nad krivoverstvom, kot je pomenila zmago severa nad cvetočim jugom. Rezultat vojaških pohodov je bil za katare porazen. Tisti, ki so jih preživeli, so se umaknili v težko dostopne utrdbe v Pirenejih. Zadnja utrdba je bil Montsegur, ki je padel šele po daljšem obleganju leta 1244. Po padcu Montsegurja so križarji 225 katarskih perfektov zažgali na grmadi.

Križarska vojna proti katarom je bila edina uspešna in edina, ki je potekala na evropskih tleh: "Nesrečna 'križarska vojna proti albižanom' je pomembna iz več vzrokov. Po ironiji zgodovine je *edina* zmagovita križarska vojna. Imela je občutne politične, kulturne in verske posledice. Njeni nasledki so bili združitev in širitev francoskega kraljestva, hkrati pa tudi poguba južne omike (zlasti uničenje Alienorinega dela in njenih 'ljubezenskih sodišč' z njihovim povzdigovanjem ženske in trubadursko poezijo). Med verskimi posledicami je bila najhujša narasla in vse bolj grozeča moč inkvizicije." (Eliade, 1996: 123)

Katare so z gralom povezali šele v prejšnjem stoletju. Glavna zasluga za to gre njihovemu obredu *manisola*, ki je bil zelo podoben skrivnostnemu sprevodu iz legend o gralu. Utrdba Montsegur je danes cilj številnih romarjev.

Po Inocenčevi zaslugi je zdaj rimskokatoliška cerkev predstavljala univerzalno moč v latinskem cesarstvu. Inocenc III. je v svojih rokah držal vse niti evropske politike in prevzel vodstvo vsega evropskega posvetnega življenja: "V času Inocenca III. se je Cerkev izkazala sposobno zadrževati dinamične sile, tako materialne kot duhovne in intelektualne, ki so bile na delu v evropski družbi krščanskega sveta ter preobražale življenja in pogled ljudi." (Keen, 1993: 122)

4. SREDNJEVEŠKI ROMANI O GRALU

Ali ne bi bilo pametno iskati ključ za razrešitev gralove skrivnosti v zgodovini arturjanskih romanov in ne v mohamedanskih, albižanskih ali poznih grških kultih?

Roger Sherman Loomis: *The Grail. From Celtic Myth to Christian Symbol*

Srednjeveški romani o gralu spadajo v dvorsko književnost, med viteške romane¹³. Viteški romani so po letu 1100 najpomembnejša oblika dvorske viteške književnosti. Sprva so pisani v verzih¹⁴, kasneje tudi v prozi. Razvili so se v severni Franciji, od tu pa so se razširili v Nemčijo, Anglijo, Španijo in Portugalsko.

Za razumevanje nastajanja dvorske književnosti in tem, ki se pojavljajo v njej, je pomembna tudi klasična književnost. Že francoski pesnik Jean Bodel je v trinajstem stoletju razdelil vso dotedanjo književnost na tri snovi: francosko (francoska junaška epika), bretonsko (romani in zgodbe bretonskega cikla) in rimsko oz. antično (grški in rimski romani). Antični romani pa pravzaprav predstavljajo prehod k pravi dvorski književnosti: "Eden izmed najstarejših antičnih romanov *Roman o Aleksandru (Le Roman d'Alexandre)* zagotovo tvori vez med epsko književnostjo in dvorskim romanom." (Banašević, 1976: 25) Antični romani so tudi izredno popularni v srednjem veku.

Navkljub njihovi veliki popularnosti jih v dvanajstem stoletju spodrine nova snov. Gre seveda za cikel bretonskih legend. Bretonski cikel se deli na dve skupini: na pesmi okrogle mize, torej na pesmi, ki opevajo kralja Arturja in njegove viteze, in na pesmi, ki pripovedujejo o ljubezni Tristana in Izolde. Bretonski cikel temelji na keltski snovi, ki se je prenesla v francosko kulturno okolje po normanski osvojitvi Anglije, torej po letu 1066. Zaslugo za to gre pripisati Valižanu Geoffreyju iz Monmoutha in njegovi latinski zgodovini Britanije *Historia regum Britanniae*. Delo je nastalo okoli 1136 in opisuje izmišljene podvige kralja Arturja. Monmouthovo *Zgodovino kraljev Britanije* je povzel

¹³ Tu še ne gre za romane v današnjem pomenu besede, saj se roman kot zvrst šele razvija. Sprva gre za daljšo pesnitev v romanskem jeziku in je pravzaprav podoben epu (če že ne istoveten). Tematika teh romanov je pustolovska in ljubezenska. Prozni viteški romani se razvijejo kasneje v trinajstem stoletju.

¹⁴ V nasprotju z junaškimi epi cikla *chanson de geste*, ki so pisani v desetercih, so viteški romani pisani v dvanajstercih (aleksandrincih), največkrat pa v osmercih. Podobno kot cikel *chanson de geste* so tudi viteški romani pripovedne pesnitve (edina razlika med njimi je, da viteški romani ne temeljijo na zgodovinskih dejstvih, ampak so po snovi bližje mitu). (prim. Kos, 1979: 90)

normanski pesnik Wace in ustvaril pesnitev *Brut*. Wace je lansiral in populariziral legendo o kralju Arturju in bil leta in leta glavni vir francoskim ustvarjalcem.

Nasplošno se srednjeveški pisci za izvirnost niso kaj dosti menili. Bolj so cenili avtoriteto¹⁵ in tradicijo, prav tako jim je bila avtentičnost drugotnega pomena.

V tem času književnost preneha biti anonimna, saj avtorji začenjajo čutiti, da književno delo lahko prinese slavo. Prvi francoski pesnik, ki se povzpne iz anonimnosti, je Chretien de Troyes, največji francoski pesnik srednjega veka in najzaslužnejši za vstop bretonske snovi v francosko književnost.

Jasno je torej, da noben roman o gralu pravzaprav ni anglonormanski (razen Maloryjevih): vsi romani so delo francoskih piscev. Je jih približno dvajset (glej prilogo II), nastajali so vse do petnajstega stoletja.¹⁶ Najpomembnejši med njimi (z njimi se bomo v nadaljevanju ukvarjali tudi mi) so bili napisani v obdobju petdesetih let (nekako med 1189 in 1230), kar vsekakor ni zanemarljiv podatek.

Če torej na splošno velja, da je bretonska snov keltskega izvora, pa o njenem prehajanju v francosko književnost in o vprašanju, zakaj je kralj Artur tako privlačen za srednjeveško francosko publiko, pravzaprav ni prav nobene enotnosti. O tem vprašanju obstajajo številne teorije. Poglejmo si nekatere.

Ameriški strokovnjak za arturjanske romane Loomis na podlagi glavnih značilnosti romanov o gralu (ki so: ohlapna struktura, nedoslednost avtorjev in epizodičnost) meni, da so za vse krivi Bretonci: legende o kralju Arturju so v francosko okolje prinesli potomci pobeglih Bretoncev. To domnevo gradi na izredni vsebinski podobnosti med keltskimi sagami in romani o gralu.¹⁷

¹⁵ Pri vprašanju sklicevanja srednjeveških avtorjev na avtoriteto opozarja na to, da so se pravzaprav bali kritik sodobnikov (za odlomke, ki so si jih izmislili sami) in se zato tako pogosto sklicevali na druge ljudi, na avtoritete, ki jim je treba verjeti. (prim. Janko, 1997: 238)

¹⁶ Seveda nikakor ne gre misliti, da po petnajstem stoletju ni nastal noben roman o gralu več. So nastajali, vendar po kakovosti niso dosegli svojih predhodnikov. So, bi lahko rekli, drugorazredni.

¹⁷ Loomis se najprej vpraša, zakaj so za romane o gralu značilne ohlapna struktura, nedoslednost in epizodičnost. Na to odgovori takole: v dvanajstem in trinajstem stoletju je obstajal sloj poklicnih pripovedovalcev zgodb, counters. Ti so razveseljevali plemstvo z zgodbami o Arturju in njegovih vitezi. Oralna tradicija je, poleg pisane besede, predstavljala glavni vir za francoske poete. To tudi pojasnjuje epizodičnost njihovih stvaritev: "Izvor zgodnjih arturjanskih romanov iz repertoarja potujočih counters bolj ali manj pojasnjuje dve najznačilnejši karakteristiki tega žanra – njihovo epizodično strukturo in pomanjkanje doslednosti." (Loomis, 1963: 11) Očitno je, da romani o gralu slonijo na krajših zgodbah, contes. To pojasnjuje tudi to, da so glavni junaki (sicer bolj ali manj isti) pri različnih avtorjih obravnavani drugače: nekeje so pomembnejši kot druge, drugače spočeti ipd. Nobena epizoda pa ni tako raznovrstno obravnavana kot obisk Gralovega gradu.

Tako. V arturjanski književnosti res obstajajo številne epizode, ki so podobne zgodbam keltske folklore, irskim sagam ali valižanski književnosti. V tem ima seveda Loomis prav. Ampak glavni problem keltske književnosti je v tem, da je oralna. In tu smo, kot opozarja Barber, na zelo tankem ledu: "Vse, kar lahko rečemo, je, da so določene vzporednice med keltskimi zgodbami in francoskimi romani in da so si tako blizu, da se je težko upreti zaključku, da so francoski romani verzija keltskih originalov. Vendar pa lahko le v redkih primerih, če sploh kakšnih, točno pokažemo na proces, preko katerega so se zgodbe prenesle." (Barber, 1986: 48)

Nadalje Loomis gradi svojo teorijo na Bretoncih. Bretonci so bili keltskega izvora, imeli so stike s Francozi in preostalo Evropo in zdi se logično, da so oni prenašali zgodbe o kralju Arturju. Vendar tudi tu predstavlja glavni problem dejstvo, da je bila bretonska književnost oralna, saj v zapisani obliki ne obstaja. Poleg tega je zanimivo tudi vprašanje, zakaj se bretonska snov pojavi šele v dvanajstem stoletju, ko pa stiki med Francozi in Bretonci obstajajo že od osmega stoletja naprej. Šele po normanski osvojitvi južnega Walesa zasledimo arturjanske zgodbe napisane poleg valižanskega tudi v drugih jezikih: "... in to preprosto zgodovinsko dejstvo je v prednosti pred problematičnimi vzporednicami med bretonsko snovjo in francoskimi romani." (Barber, 1986: 53) Torej Barber meni, da je bretonska snov zašla v francoske romane preko Walesa in ne preko Bretoncev.

Keltska književnost je do dvanajstega stoletja torej oralna. Ravno tako se v tem času francoska literatura transformira v pisano literaturo. In tu gre najbrž iskati vzroke nedorečenosti glede posameznih besed, tudi besede gral. (prim. Barber, 1986: 54)

Kljub temu, da se ne strinjamo z Loomisovo izpeljavo prehajanja snovi, pa je dejstvo, da bretonska snov je prehajala iz starega v novo kulturno okolje. Pri procesu prehoda keltskih zgodb v arturjanske romane tako Loomis opozarja na tri stvari:

- spletnje elementov različnih zgodb v povsem novo zgodbo,
- prilagajanje zgodbe novemu kulturnemu okolju in

Nadalje Loomis meni, da je razlog vdanosti francosko govorečih counters britanskemu kralju v tem, da so bili prvi pripovedovalci zgodb, ki so razširili te zgodbe v francosko govorečem svetu, potomci Bretoncev. Bretonci so bili potomci tistih Britov, ki so v petem in šestem stoletju zbežali v Armorico pred Anglosaksonci. Bretonci so bili tudi po tolikem času polni upanja, da je Artur živ in da se bo vrnil kot mesija.

- napačno interpretacijo.¹⁸

Sicer Loomis razdeli romane o gralu v dve skupini glede na vsebino:

1. prvo skupino tvorijo romani, ki opisujejo dogodivščine Arturjevih vitezov. Vsi obiščejo gralov grad, vendar bolj po naključju kot ne. Sem spadajo: Chretien de Troyes: *Perceval* ali *Zgodba o gralu*; štiri nadaljevanja Chretienovega romana: prva dva sta delo anonimnih avtorjev (in sta znana kot Prvo nadaljevanje in Drugo nadaljevanje), avtor tretjega je Manessier, četrtega pa Gerbert de Montreuil; Wolfram von Eschenbach: *Parzival*; *Peredur*; *Didot Perceval*; *Perlesvaus*; *Lancelot*; *Queste del Saint Graal*.
2. Drugo skupino tvorijo romani, ki opisujejo gralovo zgodovino (od Kristusa do Merlina) in se ukvarjajo z njegovo selitvijo iz Svete dežele v Britanijo. Sem spadata de Boronov *Joseph d'Arimathie* in *Estoire del Saint Graal*.

Razdelitev seveda ni absolutna, ker nekateri romani spadajo v obe skupini. (prim. Loomis, 1963: 4)

Irške mitološke pripovedi, kot glavni vir gralovim legendam, se delijo na štiri glavne cikle.¹⁹ Poleg teh ciklov pa obstaja še skupina sag, ki opisuje umrljive junake, ki obiščejo

Zgodbe o Arturju so Bretonci prevzeli od pripovedovalcev zgodb iz Cornwalla in Walesa. Valižanske zgodbe pa so se hranile z irskimi sagami. (glej Loomis, 1963: 8–15)

¹⁸ Kot primer za spajanje različnih elementov v novo zgodbo navaja Loomis roman o Tristanu, za katerega je Gertrude Schoepperle pokazala, da je sestavljen iz epizod in motivov, ki deloma izhajajo iz keltskih sag, deloma iz orientalskih virov in deloma iz ustaljenih stereotipov evropske literature. Romane o gralu najbolj razumemo, če upoštevamo njihovo sestavljeno naravo. Redko se namreč zgodi, da se da prav vsako epizodo izslediti do posamezne irske ali valižanske sage.

Prilagajanje snovi novemu kulturnemu okolju je naravna posledica razvoja. Poleg tega se stvar v drugačnem, novem okolju drugače razume. V Evropi je bilo v tistih časih zaslediti tendenco, da se je mite interpretiralo kot dejansko zgodovino: "Tendenco interpretacije mitov kot zgodovine, ki je prevladovala v Evropi na prehodu od poganstva do krščanstva, evhemerizem, je imela bistven vpliv na romane o okrogli mizi." (Loomis, 1963: 24) Tak primer prilagajanja novemu kulturnemu okolju je tudi gral. Gral je pri Chretienu posoda z magičnimi lastnostmi, nič več kot talisman izobilja. Šele v kasnejših romanih postane relikvija zadnje večerje in pasijona.

Pri prenašanju legend je treba upoštevati napačno razumevanje in napačno prevajanje. Če se to zgodi, lahko popolnoma spremeni naravo tradicije. Tako Malory (osnovo za njegove romane so mu predstavljali romani vulgatnega cikla) sveto posodo včasih imenuje 'the Holy Grail', kar je pravilen prevod francoske 'le saint graal', včasih pa jo imenuje 'the Sangreal' in jo razloži kot 'the blyssed blood of our Lorde Jhesu Cryste', očitno iz zmedenosti, ker sangreal vsebuje besedo sang – kri. Romani o gralu so polni čudnih in neumestnih odlomkov. In Loomis zaključí, da to pravzaprav ni čudno, če upoštevamo nešteta ponavljanja in keltski izvor. Kaj lahko se je zgodilo, da je avtor napravil napako ali pa jo je podedoval od svojega predhodnika. (prim. Loomis, 1963: 23–26)

¹⁹ V prvem so opisana dejanja ljudstva Tuatha de Danaan (ljudstvo boginje Dane). Gre za tako imenovani mitološki cikel. Najpomembnejši junak tega cikla je Dagda, Danin sin, ki poseduje čarobni kotel, s katerim je lahko oživil mrtve. Drugi cikel opeva junake Ulstra, torej je jasno, da gre za ulstrski cikel. Tretji cikel pa sestavljajo dogodivščine bajeslovnih kraljev. To je zgodovinski cikel. Junak četrtega cikla je Finn Mac

nadnaravne kraje. Imenuje se *echtra*, avantura, in v njih Loomis vidi osnovni vzorec junakovega obiska Gralovega gradu. (prim. Loomis, 1963: 21)

Tu se Loomisu pridružuje tudi Godwin, ki pa romane v nasprotju z njim porazdeli glede na njihove glavne značilnosti (oz. elemente, ki prevladujejo v njih), torej glede na triadno drevo²⁰: v keltsko vejo uvrsti Chretienovega *Percevala* in *Peredurja*. V krščansko vejo spadajo vsi romani vulgatnega cikla, trilogija Roberta de Borona *Roman de l'Estoire dou Graal* in *Perlesvaus*. Alkemistično vejo pa predstavlja predvsem *Parzival*. (prim. Godwin, 1997: 14–15)

Ugotovili smo že, da se v legendah o gralu prepleta več tradicij. Tako lahko preko srednjeveških romanov zasledujemo razvoj mita, kot pribije Cavendish: "To, kar imamo v resnici, so stopnje izgradnje krščanskega mita." (Cavendish, 1975: 128)

Začeli pa bomo pri prvem romanu, Chretienovem *Percevalu*.

Cumaill (ali MacCool), voditelj skupine bojevnikov Fianne. Gre za fenianski cikel. (prim. Cavendish, Ling, 1988: 173)

²⁰ Godwin razdeli vso snov o gralu v triadno drevo. Prva veja je keltska in predstavlja tradicionalne in magične mite o ponovnem rojstvu in preporodu. Za Kelte je bilo pomembno razmerje med zakonitim vladarjem in boginjo, ki je poosebljala njihovo zemljo. V vseh keltskih sagah in legendah je ta naravna harmonija porušena, naloga junaka pa je, da ponovno vzpostavi to harmonijo (torej razmerje med umrljivim vladarjem in nesmrtnimi bogovi) s postavitivijo pravega vprašanja. Druga veja, krščanska (pravzaprav gre bolj za ezoterično krščanstvo), simbolizira krščanske legende o odrešitvi. Tretja veja pa predstavlja alkimistične elemente. Tu gre za ponovno rojstvo in transformacijo individuma. (glej Godwin, 1997: 14-15)

4.1 PERCEVAL

Resnično torej vedite: to so darovi, navdihnjeni z ljubeznijo, ki jih deli dobri grof Filip, zakaj o tem ne ve nič nihče razen njegovega plemenitega in velikodušnega srca, ki ga žene v dobrodelnost. Mar torej ni boljši od Aleksandra, ki mu nikoli ni bilo mar ne dobrodelnosti ne nobene druge dobrote? Zagotovo prav nič ne dvomite o tem. Chretien se potemtakem gotovo ne trudi zaman, ko na grofovo prošnjo z vso prizadevnostjo pesni najboljšo zgodbo, ki so jo kdaj pripovedovali na kraljevskem dvoru: namreč Zgodbo o gralu, vzeto iz knjige, ki mu jo je izročil grof – in videli boste kako je Chretien to napravil.

Chretien de Troyes: *Perceval ali Zgodba o gralu*.
Prolog

Perceval ali Zgodba o gralu je zadnji od petih Chretienovih romanov in je ostal nedokončan. Nastal je konec dvanajstega stoletja (med letoma 1175 in 1190, najverjetneje okoli leta 1180). Chretien pravi, da je spesnil najlepšo zgodbo, ki je bila kdajkoli povedana, in sicer po knjigi, ki mu jo je dal grof Filip iz Flandrije. S tem že sam pove, da obstaja neka literarna predloga, ki jo povzema.²¹

Junak zgodbe je mladi Valižan Perceval, ki pa dolgo časa za svoje ime sploh ne ve. Je pravi naivnež, sveti norec. Roman se začne s Percevalovim odhodom od doma. Potem ko je njegov oče v bitki smrtno ranjen, ga vzgaja samo mama. Nekega dne pa v gozdu vidi tri viteze, ki se mu zdijo kot angeli. Navdušen nad njimi se tudi sam odloči, da gre med viteze in s tem materi zlomi srce.

Prva Percevalova postaja je Arturjev dvor, kjer od Arturja zahteva, da ga povitezi. Kralj meni, da še ni zrel za viteza, hkrati pa dekle na dvoru napove, da bo Perceval nekoč najboljši vitez na svetu, če bo živel dovolj dolgo, seveda. Tako Perceval odhiti iz dvora, da bi se dokazal, pri tem pa še naprej ostaja komično naiven, da se ljudje sprašujejo o njegovi zdravi pameti. "Po različnih razkazovanjih svoje naivnosti na Arturjevem dvoru in drugje, ga prijazni graščak izučí v jahanju in rokovanju z orožjem ter ga povzdigne v viteza." (Loomis, 1963: 30) Gornemant, tako se je graščak imenoval, Percevala uvede tudi v viteški

²¹ Teorije o tej knjigi so ravno tako številne kot teorije o tem, kaj gral pravzaprav je. Kahane npr. meni, da gre za enajsto knjigo iz Apulejevih *Metarmoz: Isisino knjigo*. (prim. Kahane, 1987: 91–93) Kot smo videli v prejšnjem poglavju, so se srednjeveški avtorji zelo radi sklicevali na avtoriteto in tradicijo. Iz tega vidika je čisto možno, da knjiga, ki jo Chretien povzema, v resnici ni nikoli obstajala, in gre samo za pripovedni prijem.

bonton. Ko zapusti njegov grad, si Perceval (zdaj vitez) zaželi videti svojo mater in se odpravi na pot domov. Od poti domov ga odvrtačajo razne dogodivščine in tudi ljubezenska dogodivščina. Zaljubi se v prelepo Blancheflor. Kljub temu si še vedno želi domov, vendar se namesto tega nekega dne znajde pred reko, na kateri v majhnem čolnu sedita dva moža, eden od njiju pa lovi ribe. Tisti, ki lovi ribe, mu pove, da reke tu ne more prečkati, in mu prijazno ponudi, da prenoči v njegovem bližnjem gradu. Tako Perceval prespi na skrivnostnem gradu, kjer je priča nenavadni procesiji. (glej prilogo I)

Perceval, zvest Gornemantovemu nasvetu, naj ne govori preveč, med procesijo niti pomisli ne, da bi vprašal, komu služi gral. Ko ne zastavi vprašanja, se vede precej neumno, ne sprejme odgovornosti nase. Odgovor na vprašanje, zakaj Perceval ne zastavi vprašanja, poda Chretien šele na koncu knjige.

Ko Perceval zapusti grad, v gozdu pod hrastom zasliši mlado dekle objokovati svojo usodo nad brezglavim vitezovim truplom. (glej prilogo I)

Zdaj Perceval prvič izve za svojo napako. Dokončno mu jo kasneje razloži še grda gospodična na Arturjevem dvoru. Perceval priseže, da ne bo miroval, dokler spet ne uzre grala. S tem se odpravi na dvojno iskanje: na iskanje grala in na iskanje samega sebe oz. svoje lastne identitete, saj v bistvu ni imel pojma, kdo v resnici je.

Od tu naprej pa se Chretien posveti dogodivščinam viteza Gawaina in Percevala pusti ob strani, vendar se kasneje spet vrne k njemu.

Po petih letih Perceval prispe k duhovniku, ki je ravno tako njegov stric. V teh petih letih se je Perceval spopadel z mnogimi odličnimi vitezi in jih premagal, vendar ni nikoli stopil v cerkev ali pomislil na boga. Stric mu pove, da ni zastavil pravega vprašanja zato, ker je zapustil svojo mater in jo s tem pustil umreti od žalosti. To pojasnilo je seveda malce absurdno, saj se je mati, čeprav nerada, v resnici sprijaznila s Percevalovim odhodom od doma. Namesto da bi Chretien s tem rešil težave, jih še dodatno ustvari. Poleg tega mu puščavnik pove tudi to, da je gral pravzaprav sveta stvar in da ne vsebuje ščuke ali lososa temveč hostijo, ki ohranja kralja Ribiča pri življenju. Puščavnik pouči Percevala, da mora ljubiti in spoštovati boga. Na tej točki pa se Percevalova zgodba tudi konča.

V Chretienovem romanu sta torej pomembna dva odlomka: prvi je obisk Gralovega gradu, drugi pa obisk puščavnikovega doma²². Z literarnega stališča je obisk gralovega

²² Po Cavendishu pa je ta epizoda dodana kasneje z namenom, da se pojasni gral. Po njegovem mnenju je torej avtorjev te zgodbe več: avtor skrivnostne knjige, Chretien in verjetno pisec epizode s puščavnikom. (prim. Cavendish, 1975: 123)

gradu in nenavadna procesija opisan z ravno pravšnjo mero začudenja in strahu; je "umetnina 'gotske' pripovedi." (Loomis, 1963: 46). Je pa presenetljivo, da je Chretien dal vlogo nosilca grala ženski. S tem je kršil zakramentalno doktrino rimskokatoliške cerkve. Obredni kelih namreč lahko nosi samo moški, duhovnik. Seveda je vprašanje, če se je Chretien tega sploh zavedal oz. ali je bil to sploh njegov namen.

V tej skrivnostni procesiji na Gralovem gradu se pojavijo štiri insignije, tako imenovani gralovi zakladi: gral, kopje, meč in pladenj. Poleg teh štirih predmetov pa je močno prisotna tudi kri, ki je leitmotiv vseh sag o gralu. Vsi naštetih predmeti so stalnica v nadaljnjih romanih, njihov razvoj in pomen pa si bomo pogledali na koncu. Za zdaj pa ostanimo še malo v Walesu.

4.2 PEREDUR

"Lord," said the youth, "it was I that came in the form of the black maiden to Arthur's Court, and when thou didst throw down the chessboard, and when thou didst slay the black man of Ysbidinongyl, and when thou didst slay the stag, and when thou didst go to fight the black man of the cromlech. And I came with the bloody head in the salver, and with the lance that streamed with blood from the point to the hand, all along the shaft; and the head was thy cousin's, and he was killed by the sorceresses of Gloucester, who also lamed thine uncle; and I am thy cousin. And there is a prediction that thou art to avenge these things."

*Peredur*²³

Valižanska zgodba o Peredurju je nastala okoli leta 1200²⁴. Podobnosti med Chretienovim *Percevalom* in *Peredurjem* je veliko, kar priča o skupni tradiciji. *Peredur* pa ni adaptacija *Percevala*, kot menijo mnogi avtorji, in še manj prevod. Zgodba je na trenutke malo zmedena, kar lahko pomeni, da sloni na večih francoskih oz.

²³ Ker v slovenski jezik dela, iz katerih navajam kratke odlomke (ne gre za citate, ampak imajo ti odlomki bolj estetsko-informativno funkcijo), še niso prevedena, jih puščam v angleškem jeziku.

²⁴ Najdemo jo v dveh različnih srednjeveških rokopisih. Prvi je znan pod imenom *The Red Book of Hergest* iz štirinajstega stoletja, drugi pa *White Book of Rydderch* iz začetka trinajstega stoletja. Najbolj znan pa je nedvomno prevod lady Charlotte Guest, ki ga najdemo v zbirki valižanskih legend *Mabinogion*.

anglonormanskih romancah. Primarno je to zgodba o maščevanju in je najbolj keltska od vseh zgodb o gralu, čeprav grala v njej pravzaprav ni.

Glavni junak te legende je Peredur²⁵, sedmi sin earla Evrawca, navdušenega udeleževalca bitk in viteških turnirjev. Nekega dne pade v boju in ravno tako njegovih šest sinov. Mati v strahu za podobno usodo sedmega sina, Peredurja, vzgaja v osami. Ravno tako kot Chretienov Perceval Peredur nekega dne v gozdu sreča tri Arturjeve viteze Gwalchmaia (Gawaina), Gweirja in Owaina (Yvaina), ki se mu zdijo kot angeli. Preprosti, naivni fant se poda na pot viteštva in pustolovščin. S tem, tako kot Perceval, stre materino srce. Po številnih prigodah in zmagah nad drugimi vitezi nekega dne prispe do samotnega gradu. Tu najde bolehnega moža, ki v jezeru poleg gradu lovi ribe. Kmalu izve, da je to v resnici njegov stric, materin brat. Graščak ima dva sinova, enega plavolasega in enega kostanjevih las. Ukaže jima, naj se igrata s ščitom in kijem. Med njuno igro graščak vpraša Peredurja, kdo od njiju je po njegovem mnenju boljši. Peredur meni, da je to plavolasi mladenič. Zdaj se mora Peredur pomeriti s plavolasim mladeničem in zada mu strašanski udarec. Zato graščak napove, da bo Peredur nekoč velik mečevalec.

Naslednji dan se Peredur z graščakovim dovoljenjem poda naprej in prispe do Gradu čudežev. Tudi gospodar tega gradu ga velikodušno sprejme in mu razkrije, da je tudi on njegov stric, brat kralja Ribiča. Peredurja najprej preizkusi tako, da mora z mečem presekati železno verigo. Peredur stori tako, pri tem pa se meč razleti na dva dela. Gospodar mu ukaže, da ju sestavi. Meč in ročaj se res sestavita nazaj. To ponovi še enkrat, v tretje pa se meč noče več sestaviti. Zdaj mu graščak pove, da je prispel s samo dvema tretjinama svojih moči.

Kasneje pri večerji je Peredur, tako kot Perceval, priča čudnemu sprevodu. Najprej dva mladeniča prineseta ogromno sulico, s katere se vijejo trije potočki krvi. Gospodar gradu ostane pri tem prizoru hladen in neprizadeto nadaljuje pogovor s Peredurjem, ostala družba pa začne tožiti in objokovati. Nato dve deklici prineseta pladenj z odsekano moško glavo, ki se kopa v krvi. Gospodar še vedno nadaljuje pogovor, zato tudi Peredur obsedi brez vprašanj in se ne meni za sprevod. Ostali začnejo tako hudo kričati, da je nemogoče biti v istem prostoru z njimi, vendar čez čas utihnejo.

²⁵ Zanimivo je, da se tako v Percevalovem in Peredurjevem imenu pojavlja koren *per* oz. *peir*, ki v valižanščini pomeni kotel. Vseeno pa je treba povedati, da je bil Peredur precej pogosto valižansko ime v srednjem veku.

Naslednji dan Peredur s stričevim dovoljenjem zapusti grad in sreča lepotic, ki sedi zraven trupla. Gospodična je Peredurjeva sodojenka in ne sestrična, tako kot v Chretienovem Percevalu. Prav tako se ne pogovarjata o čudnem prizoru, ki se je odvil prejšnji večer na Gradu čudežev. To mu pojasni šele grda črna gospodična na Arturjevem dvoru.

Po različnih dogodivščinah, srečanjih z raznimi pošastmi in ljubezenskih aferah, se Peredur na koncu zgodbe znajde zopet na stričevem gradu. Šele tu Peredur izve resnico o sulici in glavi na pladnju: glava je pripadala njegovemu bratranču, ki so ga ubile čaravnice iz Gloucestra. In Peredur ga mora maščevati. Sulica, s katere se vijejo trije potočki krvi, pa je ubila njegovega bratranca in pohabila kralja Ribiča. Peredurju so to pokazali zato, da bi ga vzpodbudili k maščevanju svoje družine.

S pomočjo Arturjeve vojske Peredur izpolni prerokbo, ubije čaravnico in s tem maščuje svojega strica in bratranca. Tako se Peredurjeva zgodba konča.

Čeprav avtor Peredurja verjetno ni poznal Chretienove pesnitve, je očitno, da je sledil isti pripovedni niti. Opaznih pa je nekaj razlik, če zgodbi med seboj vsebinsko primerjamo. Prva je ta, da je zamešal Gornemanta s kraljem Ribičem. Poleg tega so tradicionalnega morilca Percevalovih sorodnikov Rdečega viteza nadomestile čaravnice iz Gloucestra.

4.3 PERLESVAUS

Hear ye the history of the most holy vessel that is called Graal, wherein the precious blood of the Saviour was received on the day that He was put on rood and crucified in order that He might redeem His people from the pains of hell. Josephus set in remembrance by annunciation of the voice of an angel, for that the truth might be known by his writing of good knights, and good worshipful men how they were willing to suffer pain and to travail for the setting forward of the Law of Jesus Christ, that He willed to make new by His death and by His crucifixion.

Perlesvaus

*Perlesvaus*²⁶ je delo anonimnega avtorja. Nastal naj bi okoli 1190 in 1195, nekateri pa menijo, da je nastal kasneje v letih med 1200 in 1225.²⁷ Medievalisti so ga večinoma označevali kot drugorazredno delo, šele v zadnjem času se začanja Perlesvausa ceniti. Kritike so v glavnem letele na njegovo slabo konstrukcijo, poleg tega pa je roman poln čudnih (da ne rečemo absurdnih) alegorij. Kljub temu pa, meni Loomis, "ta kontinentalni roman z nenavadno jasnostjo odraža arhaično valižansko tradicijo, ki je ne najdemo v nobenem drugem romanu o gralu." (Loomis, 1963: 99)

V tem romanu nastopi nov junak. Zdaj to ni več naivni Perceval ali Peredur, ampak deviški Perceval (Perlesvaus), ki natančno ve, kaj hoče: maščevanje oz. ponovno osvojitve izgubljenih dolin. Podobno kot v *Peredurju* je tudi tukaj maščevanje glavna tema romana.

Perlesvaus se ukvarja z nadomestitvijo Starega reda z Novim redom (judovstva s krščanstvom). Prvič se v tem romanu pojavi tudi Jožef iz Arimateje, čeprav ne v taki povezavi z gralom kot kasneje pri Robertu de Boronu. Obstaja pa možnost, da je de Boron črpal iz *Perlesvausa*.

Perceval je še pred začetkom romana obiskal Gralov grad in ni vprašal pravega vprašanja. To ima za posledico bolezen kralja Ribiča in opustelost njegove dežele. Kralj ne more vladati, zato kraljestvo ne more normalno delovati. Vendar se v *Perlesvausu* prekletstvo razširi tudi na dvor kralja Arturja, ki izgubi sposobnost obdarovanja, zaradi česar vsi zapustijo njegov dvor.

²⁶ Perlesvaus se lahko izpelje iz Perd-les-vaux, kar pomeni izgubo dolin (prim. Markale, 1999: 63)

²⁷ Da je roman nastal med letoma 1190 in 1195, gre po Markaleju pripisati dejstvu, da je ta roman izjemno krvav in nasilen. Zato meni, da je roman moral nastati pred popravki cistercijanskih menihov, torej v letih med Chretienom in de Boronom. (prim. Markale, 1999: 64)

Guinevera Arturju svetuje naj roma v kapelo sv. Avgustina. Arturju nevidna moč prepreči vstop v kapelo, vendar se udeleži maše zunaj nje in doživi vizijo. Vrne se na svoj dvor in ugotovi, da se je njegova moč obdarovanja vrnila. Na Arturjev dvor prijaha grda gospodična, ki je zaradi Percevalovega neuspeha popolnoma plešasta. Kodri ji ne bodo zrasli toliko časa, dokler vitez ne zastavi zahtevanega vprašanja ali osvoji posode. V eni roki nosi odsekano kraljevo glavo zapečaten s srebrom in okronano z zlatom. Sledi ji druga gospodična na konju, ki nosi ščit z rdečim križem in glavo kraljice zapečaten s svincem in okronano z bakrom. Tretja gospodična hodi peš za njima in priganja mulo in konja z bičem. Pred dvorano stoji kočija, v katero so vpreženi trije beli jeleni, v njej pa je stopetdeset glav vitezov. Nekatere so zapečaten z zlatom, druge s srebrom, tretje s svincem. Plešasta gospodična pusti ščit na dvoru za tistega viteza, ki bo osvojil gral, in odide. Sreča Gawaina in ga pouči o pravem vprašanju in lokaciji Gralovega gradu. Pri tem gredo mimo gradu Črnega puščavnika, nakar prihrumi iz njega stopetdeset črnih vitezov in vsak pograbi eno glavo iz kočije, nato se vrnejo na grad.

Plešasta gospodična je v resnici nosilka grala. Kraljeva in kraljičina glava sta glavi Adama in Eve. Glave zapečaten z zlatom pripadajo Novemu Kristusovemu zakonu, glave zapečaten s srebrom predstavljajo Jude, tiste, ki so zapečaten s svincem, pa predstavljajo napačni zakon saracenov. Grad Črnega puščavnika predstavlja pekel, njegov gospodar je Lucifer. Plešasta gospodična ponazarja Fortuno, ki je bila plešasta pred križanjem in kateri lasje niso zrasli toliko časa, dokler Jezus ni odrešil vseh ljudi.

Plešasti gospodični zrastejo lasje takoj, ko Perceval osvoji Gralov grad. Nato Perceval ubije še Črnega puščavnika in vrne glave v kočijo plešaste gospodične. Ta zgodba ponazarja naseljevanje pekla s človeškimi dušami in Kristusovo osvoboditev poštenih duš po križanju.

Plešasta gospodična je tudi nosilka grala. Ko je plešasta, predstavlja Stari zakon, z lasmi pa Novi zakon. Rast njenih las torej ponazarja spremembo od Starega k Novemu zakonu.

V *Perlesvausu* iščejo gral trije vitezi. Prvi se na iskanje odpravi Gawain, ki mora najprej osvojiti meč, s katerim je bil obglavljen Janez Krstnik, da sploh lahko vstopi v Gralov grad. Potem, ko premaga velikana, ga tudi res osvoji. Oborožen s tem čarobnim mečem poišče Gralov grad, kjer ga sprejme kralj Ribič. Odpeljejo ga v dvorano, kjer zagleda dvanajst vitezov, ki so vsi stari čez sto let, kažejo pa jih komaj štirideset. In spet je Gawain priča gralovi procesiji: najprej se prikažeta dve mladenki, prva nosi kopje, druga pa gral. Sledita jima dva angela s svečnikoma. Gawain je tako očaran nad tem prizorom, da pozabi zastaviti vprašanje. Sprevod se še enkrat odvije pred njegovimi očmi, le da so tokrat trije

angeli. In še enkrat ostane Gawain tiho. Njegovo iskanje grala je torej neuspešno, čeprav je bil poučen, kaj mora narediti (poučila ga je plešasta gospodična). Izvemo, da je bil neuspešen zato, ker je bil tako očaran nad neresničnim prizorom, ki mu je bil priča. "Zaradi Gawainovega neuspeha grozi nesreča celotnemu kraljestvu. Nihče nima pravice neuspeti pri iskanju; osebni polom sproži kolektivni padec." (Markale, 1999: 68)

Za njim se na iskanje odpravi Lancelot, ki tudi ni uspešen. Lancelotu se gral ne prikaže zaradi njegovega grešnega prešuštvovanja s kraljico Guinevero.

Tretji iskalec grala je Perceval, krivec za vse. Po dolgi bolezni, ki jo je povzročil Gawainov neuspeh, se odpravi na iskanje grala. Najprej sreča strica puščavnika, ki se v tem romanu imenuje Pelles²⁸. Skrivoma vstopi v Arturjev grad in odnese ščit in meč, ki ga je prinesel Gawain. Sproti pomaga še Lancelotu pri boju. Sreča svojo sestro, ki ga obvesti o smrti kralja Ribiča in trenutnem izginotju grala, Galov grad pa je zdaj v rokah zlobnega kralja, brata kralja Ribiča. V tem trenutku ima Perceval priložnost, da uspešno zaključi svoje poslanstvo.

Percevalu je Pelles izročil mulo in prapor. Z njuno magično močjo in pomočjo prijaznega leva ubije sedemindvajset vitezov, ki stražijo devet mostov do vhoda v Galov grad. V strahu zlobni kralj naredi samomor in Perceval zaseže grad. Gral se ponovno prikaže, vendar ne v dvorani, ampak v kapeli.

Preteče nekaj časa, ko Percevala obiščeta Artur in Gawain. Pokaže jima dragoceno grobnico, kjer leži kralj Ribič. Prispejo puščavniki in maša se prične. Zdaj se ponovno pojavi gral v petih oblikah. Zadnja je oblika keliha. Nato Percevala pokličejo, da bi rešil svojo ugrabljeno sestro. Njen ugrabitelj je tudi morilec kralja Pellesa. Perceval ga ubije in s tem maščuje smrt bratranca. Po tem odpluje na otok večnih starcev.

Po številnih dogodivščinah se Perceval vrne na Galov grad. Nikodemovo, Jožefovo krsto in krsto kralja Ribiča namesti v kapelo z ostalimi relikvijami. Takrat mu glas oznani, da mora relikvije razdeliti med puščavnike iz okolice in da se sveti gral nikoli več ne bo pojavil tu.

Nekega dne zasliši glas trobente in zagleda ladjo z rdečim križem na jadrih. Možje iz ladje prinesejo najdragocenejše krste iz zlata in srebra. Vanje položijo sveta trupla kralja Ribiča, Nikodema, Jožefa in Percevalove matere. Perceval se poslovil od Joseusa, sina kralja Pellesa, in odpluje. In zgodovina ne pove o njem ničesar več. Po Joseusovi smrti se Galov grad poruši.

²⁸ Pelles ima v tem romanu dvojno vlogo; vlogo puščavnika in Percevalovega spovednika ter vlogo kralja in brata kralja Ribiča.

4.4 JOŽEF IZ ARIMATEJE

Because this happened at table, tables will be set up in future, that I may be sacrificed. The tables signify the Cross; the vessels in which the sacrifice and consecration will be made signify the grave wherein thou didst lay me. This is the cup in which my body will be consecrated in the form of the Host.

Robert de Boron: *Roman de l'Estoire dou Graal*

Burgundski poet Robert de Boron je avtor obsežne trilogije *Roman de l'Estoire dou Graal*, ki je nastala med letoma 1190 in 1199. Sestavljajo jo trije romani: *Joseph d'Armathie*, *Merlin* in *Perceval*, med katerimi je najpomembnejši *Joseph d'Armathie*. De Boron trdi, da povzema zgodbo po knjigi, ki mu jo je dal angel in je kasneje izginila.

Robert de Boron je prvi, ki poveže apokrifno legendo o Jožefu iz Arimateje in uničenje Jeruzalema z legendami o gralu.²⁹ Snov je pretežno črpal iz apokrifnega *Nikodemovega evangelija*³⁰ ter *Vindicte Salvatoris*. De Boron v tem delu poveže takratno evangelizacijo Britanije s prihodom grala na zahod.

V prvem delu romana je najprej na grobo orisana doktrina o padcu človeka in odrešitvi. Nato sledi Jožefova zgodba. Jožef je skrivni Jezusov učenec, ki po križanju prosi Pilata za Kristusovo truplo. Pilat privoli, vendar stražarji Jožefu trupla ne dovolijo sneti iz križa. Jožef gre ponovno do Pilata in tokrat mu Pilat dodeli za spremstvo Nikodema in mu izroči posodo, ki jo je Jezus na zadnji večerji uporabil za svoj zakrament. Z Nikodemovo pomočjo Jožefu uspe Jezusovo telo sneti iz križa, pri tem pa v posodo ujame nekaj odrešiteljeve krvi. Jezusovo truplo položita v grobnico. Po treh dneh Judi ugotovijo, da je truplo izginilo in Jožefa obtožijo kraje. Vržejo ga v ječo. V ječi se Jožefu prikaže križani Jezus in mu da tisto posodo, v katero je zajel sveto kri. Pove mu, da mora to posodo ščititi in da bo imel tri naslednike. Ravno tako ga pouči o simbolizmu maše in izgine. Sveta posoda pomaga Jožefu preživeti v ječi brez hrane in vode. Do te točke de Boronova zgodba

²⁹ Kot smo videli v prejšnjem poglavju, je bil Jožef iz Arimateje prvič omenjen v Perlesvausu.

³⁰ Tu lahko preberemo, da so rimski oblastniki vrgli Jožefa v ječo potem, ko je snel Kristusa iz križa. Iz ječe je čudežno pobegnil in našli so ga (iskanje je bilo organizirano na Nikodemovo pobudo) doma v Arimateji. Odpeljali so ga v Jeruzalem, kjer je pričal, da je bila ječa na sabat ob polnoči dvignjena v zrak, nato pa je padla na tla. Prikazal se mu je vstali Kristus, ki ga je vzdignil v naročje in odnesel domov.

sloni na *Nikodemovem evangeliju*. Od tu naprej se de Boron naslanja na tekst *Vindicta Salvatoris*.

Po tekstu *Vindicta Salvatoris* se je rimski cesar Vespazijan spreobrnil v krščanstvo. Odpravil se je maščevat Jezusovo smrt, sklical je Jude in od njih izvedel, da so krivi za Jezusovo smrt. To je povzročilo nekaj usmrtitev, eden pa si je skušal rešiti življenje s tem, da mu je izdal, kje je zaprt Jožef. Tako Vespazijan lastnoročno reši Jožefa iz ječe. Jožef je osvobojen, nadaljevanje romana pa je polno nasprotij in zmedenosti.

V družbi sestre Enygeus in njenega moža Hebrona oz. Brona³¹ in skupine spreobrnjenih Judov Jožef odide v izgnanstvo na daljni vzhod. Preteče veliko časa, nakar zaradi slabega pridelka začnejo stradati. Jožef poklekne pred svojo posodo in v odgovor na molitev zasliši glas svetega Duha. Pove mu, da so nekateri v njegovi družbi krivi poželenja in mu ukaže, naj ustanovi mizo v spomin mize zadnje večerje in pošlje Brona, da ujame ribo. Ribo³² naj položi na mizo skupaj z gralom. Jožef mora zasesti isti sedež, na katerem je sedel Jezus, Bron naj bo na njegovi desni, potem pa naj bo prazen sedež, ki bo simboliziral Judeža. Ta sedež ne bo zaseden toliko časa, dokler ne bo Enygeus rodila otroka. Ko bo miza pripravljena, naj povabi ostale, da se pridružijo. Jožef je ubogal božja navodila in ustanovil prvo gralovo mizo.³³ Samo tisti, ki verjamejo v sveto trojico in živijo krepostno, se lahko usedejo za mizo in njihova srca se napolnijo z dobroto in zadovoljstvom. Tisti, ki niso čisti, pa ne začutijo ničesar. "Tako je bila preizkušena moč ločevanja posode in ker zadovolji (*agree*) vsakega, ki jo drži, je dobila ime *graal*. (Absurdna etimologija!)" (Loomis, 1963: 231) komentira tole rešitev Loomis.

Grešniki pa s tem niso zadovoljni. Eden od njih, Moyses, se usede na prazno mesto, vendar ga požre zemlja. Izvemo, da se bo na ta sedež lahko usedel samo Bronov vnuk (tu je prvo nasprotje: na začetku je glas svetega Duha oznanil, da bo sedež zasedel Bronov sin in ne vnuk).

Pretečejo mnoga leta. Enygeus Bronu rodila dvanajst sinov. Enajst se jih poroči, dvanajsti, Alain, pa se zaveže celibatu. Jožef ponovno moli k gralu in glas oznani, da bo taisti dvanajsti sin, zavezan celibatu, imel moškega naslednika (to je že drugo nasprotje). Pod Alainovim vodstvom naj odpotujejo na zahod in tam razširjajo Kristusovo ime. Jožef mora gral izročiti Bronu in ga poučiti o njegovih skrivnostih. Bron naj se imenuje Bogati

³¹ V tekstu se ime Hebron pojavi trinajstkrat, ime Bron pa triindvajsetkrat. (glej Loomis, 1963: 230)

³² Riba seveda simbolizira Jezusa Kristusa.

³³ Po tej tradiciji je to prva gralova miza. Drugo ustanovi Bron na zahodu. Tretjo gralovo mizo za kralja Arturja in njegove viteze ustanovi čarovnik Merlin. Gre za okroglo mizo, kjer je gral odsoten. (prim. Matthews,; 6)

Ribič in odpotuje s svojimi ljudmi na zahod in tam naj počaka na prihod vnuka, ki mu bo predal gralove skrivnosti.

Jožef uboga božanske ukaze in Bronu zaupa skrivno besedo, ki mu jo je Jezus povedal v ječi. Po treh dneh se je družba odpravila na potovanje, Jožef pa ostane na vzhodu in tam tudi umrl.

V zaključku de Boron namiguje na številne zgodbe o dobrem Ribiču in naznani, da bo povedal, kaj se bo zgodilo z Alainom in ostalimi takoj, ko bo našel knjigo.

V tem tekstu gre torej za bistveni odmik od prejšnjih romanov: " ... z Robertom de Boronom se je poudarek pri legendi o Gralu bistveno spremenil: cilj iskanja ni bil več zgolj Ranjeni kralj (Kralj Ribič) ali Pusta dežela, temveč se je zdaj Kralj Ribič poistovetil s Kristusom, Gral pa predvsem s kelihom pasijona, ki ga je Jezus sprejel kot voljo Očeta v vrtu v Getsemani." (Uršič, 1994: 282)

Robert de Boron je začel preobrazbo grala od navadne posode do krščanskega simbola. Dokončali pa so jo avtorji romana vulgatnega cikla *Queste del Saint Graal*.

4.5 VULGATNI CIKEL

Galahad drew near and looked into the Holy Vessel. He had but glanced within when a violent trembling seized his mortal flesh at the contemplation of the spiritual mysteries.

Queste del Saint Graal

Vulgatni cikel³⁴ sestavlja pet romanov: *Estoire del Saint Graal*, *Merlin*, *Lancelot*, *Queste del Saint Graal* in *Mort Artu*. Napisani so bili v letih med 1215 in 1235. Vsebinsko si sledijo po naštetem redu, vendar sta bila *Estoire* in *Merlin* nedvomno napisana kasneje. V tem ciklu romanov o iskanju grala je čutiti močan vpliv cistercijancev.

³⁴ Ta cikel se imenuje še Lancelot-Gral, prozni Lancelot ali cikel *Pseudo-Map*.

Prvi roman nadaljuje zgodbo Jožefa iz Arimateje, vendar se bolj osredotoči na njegovega sina Jožefeja, ki je postal prvi krščanski škof. *Estoire* je uvod ostalim štirim romanom in v nekem smislu tudi njihova utemeljitev.

Najpomembnejši roman tega cikla pa je nedvomno *Queste del Saint Graal*, ki predstavi novega junaka: popolnega viteza Galahada. Galahad je potomec tako kralja Davida kot gralovih kraljev in predstavlja združitev arturijanskih zgodb s sveto zgodovino.

Roman se začne na Arturjevem dvoru na žetveni praznik, binkošti. Po običaju naj bi se gostija začela šele takrat, ko bi se zgodilo nekaj čudežnega. Zdaj se na nevarnem sedežu pojavi napis, da bo po štiristoštiriinpetdestih letih ta sedež dobil svojega gospodarja na binkošti. Takoj za tem oproda oznani, da se je na reki pojavil kos lebdečega rdečega marmorja, v katerega je zapičen meč. Meč lahko izvleče samo tisti, ki je najboljši vitez na svetu. Ker je takrat najboljši vitez na svetu Lancelot, ga torej prosijo, naj izvleče meč. Vendar Lancelot odkloni. Naslednji na vrsti je Gawain, ki pa meča ne more izvleči. V tem trenutku prispe moški z mladeničem, ki ni nihče drug kakor Galahad. Galahad se brez problemov usede na nevarni sedež, nato se pojavi gral, skrit za tančico, in preskrbi najboljšo hrano in pijačo za vse goste. Po pojedini mladi Galahad brez napora izvleče meč iz kamna in vsi ga prepoznajo za Lancelotovega sina. Galahad je zdaj njihov voditelj, on jim bo kazal pot. Tako se vsi vitezi odpravijo na iskanje grala, kar užalosti kralja Arturja. Z njihovim odhodom Arturjevo kraljestvo ne bo nikoli več isto.

Galahad ima očitno vlogo mesije. To mesijansko upanje je poudarjano čez celo knjigo. Najprej Galahad prejme ščit z rdečim križem. Ta magični ščit mu bo pomagal pri izpolnitvi njegove usode. Potem osvobodi Grad devic izpod sedmih zlobnih vitezov. Galahad je osvobodil pravične in čiste duše od sedmih grehov. Vidimo, da je avtor hotel namerno pokristjaniti poganski mit. Galahad ni nikoli bojevnik in njegovo iskanje ni nikoli krvavo. Galahad je očiščevalec. Vitezov namreč ni pobil on, ampak Gawain.

Medtem Lancelot nadaljuje svoje osamljeno iskanje. Kljub dobrim namenom pa ne more prenesti navzočnosti grala; ko je priča dogodku, ko bolnega viteza ozdravi pojav svete posode, odreveni in pade na tla nesposoben premikanja.

Tudi Perceval se udeleži iskanja. Sreča samotarko, ki razkrije nekaj gralovih skrivnosti. Svetuje mu, naj ohrani svoje devištvo, drugače bo stopil po Lancelotovi poti. Nato je priča ceremoniji, kjer vidi kralja Mordraina, ranjenega kralja. Na svoji poti se Perceval neprestano bojuje s hudičevimi skušnjavami. Nato se zgodba vrne k Lancelotu in Gawainu,

ki nimata prav nobenega upanja za uspeh. Kasneje v zgodbi je Lancelot zaradi prešuštvovanja z Guinevero popolnoma izgnan iz iskanja grala. Lancelot se sicer hoče oprati svojih grehov, vendar mu to ne uspe. Zanj ostaja Guinevera prva in edina, zato ne more uzreti grala. Tu gre za popolno nasprotje prejšnjih romanov, kjer je prevladoval trubadurski eroticizem. V cistercijanski viziji grala pa ni prostora za profano ljubezen. Zato Lancelot odpade iz iskanja, ker je pač izčrpal svoje možnosti.

Zdaj avtor pripelje na prizorišče novega junaka, Lancelotovega bratranca Bors. Bors se ravno tako bojuje proti vragu, uspe mu uiti velikim skušnjavam in je najbolj človeški od treh zadnjih odločilnih iskalcev grala. Predstavlja moč in šibkost kristjana, ki je izpostavljen božjim zapovedim in potrebam lastnega telesa: "Nenehno koleba med telesom in duhom, brez prestanka ga mučijo nasprotujoče si želje, vendar Bors pogumno nadaljuje in nikoli ne izgubi izpred oči svojega cilja, ki je v tem kontekstu uzrtje Grala." (Markale, 1999: 122)

Sledijo številne dogodivščine, v katerih kar nekaj Arturjevih vitezov izgubi življenje. Perceval, Galahad in Bors iskanje nadaljujejo skupaj in odkrijejo Solomonovo ladjo in meč. Izvejo zgodovino Drevesa življenja in vidijo belega jelena, ki je personifikacija Jezusa Kristusa. Obkrožajo ga štirje levi, ki predstavljajo štiri apostole.

Vrh romana predstavljajo izkušnje teh treh izbranih vitezov (Percevala, Galahada in Borsa) na gradu Corbenic. Najprej je tu test zlomljenega meča. Galahad ga sestavi tako, da sploh ni videti, da bi bil meč kdaj zlomljen. Uspe, kjer je ostalim spodletelo. Nato ozdravi ranjenega kralja, zato so trije vitezi sprejeti v skrivno gralovo liturgijo. Kraljestvo zdaj oživi, ker je bil urok, ki ga je spremenil v pusto deželo, odstranjen. Vendar pa to še ni konec, naše tri viteze čaka še eno iniciacijsko potovanje.

Galahad, Perceval in Bors se vkrcajo na Salomonovo ladjo in odplujejo v daljno deželo Sarras. Tu Galahad postane gralov kralj in tako dokonča svojo usodo. Dobi dovoljenje, da uzre vsebino grala: takoj, ko jo uzre, se začne tresti. Ker je njegovo smrtno telo dojelo spiritualne stvari in ker je ta vizija več, kot lahko prenese, pade na kolena in umre.

Po Galahadovi smrti Perceval odide v samostan in po letu in treh dneh umre. Bors ga pokoplje zraven Galahada in se kot edina priča gralovih čudežev vrne na Arturjev dvor.

V tem romanu je gral simbol božje milosti. Bistveno sporočilo je torej naslednje: "Gral je simbol milosti, milost pa je božja ljubezen do človeka. Ena glavnih manifestacij te ljubezni je pojav svetega Duha v podobi ognja, zato se pred gralom na Camelotu prikaže bleščeč žarek in vsi so takoj razsvetljeni s svetim Duhom. Preko milosti so uslišane vse želje, tako

gral ponudi vsakemu vitezu tisti hrano in pijačo, ki jo ima najraje. Božja ljubezen zahteva odziv v srcih ljudi in jih vleče k Njemu, zato se vitezi okrogle mize odpravijo na iskanje Grala." (Loomis, 1963: 183)

Vendar pa je iskanje uspešno samo s strogim odrekanjem in očiščenjem. Zato so pogoj za uvidenje grala izpoved, abstinenca in celibat. To je cistercijanska vizija iskanja grala.

Prvotni cilj legend o gralu je v tem romanu izpolnjen: Galahad ozdravi ranjenega kralja. Vendar pa avtor tega romana ponudi še drugi zaključek, namreč uzrtje grala. Ozdravljenje ranjenega kralja še ni religiozna odrešitev, je profana, sociološka in magična odrešitev. (prim. Markale, 1999: 125) Religiozna odrešitev je šele Galahadovo uzrtje grala. Zaradi videnja njegove notranjosti, vsebine Galahad sicer umre, vendar postane s tem blažen: iz človeškega statusa se preobrazi v kvazibožansko stanje. Njegova smrt je razumljiva posledica uzrtja grala; po videnju božanskega Galahad namreč ne more več živeti zemeljskega življenja, nima več razloga za življenje, zato odide v onostranstvo.

Tako kot Galahad je tudi Perceval deviški. Hierarhično gledano je v iskanju grala drugi na lestvici, takoj za Galahadom. Čeprav jima je skupno devištvo, pa je med njima tudi razlika: Galahad umre v mističnem transu, medtem ko Perceval umre v meditaciji in molitvi. Avtor nam torej ponudi nadomestno pot do božanskega. Svetništvo je dostopno preko spoštovanja cerkvenih zakonov, za to pa je treba oditi v samostan. "Percevalova pot je odličen primer propagande meništva, ki je dostopno vsakomur." (Markale, 1999: 126)

4.6 PARZIVAL

*uf einem grüenen achmardi
truoc si den wunsch von pardis
bede wurzeln unde ris.
daz was ein dinc, das heiz der Gral,
erden wunsches überwal
Repanse de Schoi si heiz,
die sich der Gral tragen liez.*

Wolfram von Eschenbach: *Parzival*

Parzival je bil spesnjen nekje med letoma 1200 in 1210, približno ob istem času kot de Boronov *Jožef iz Arimateje*. Glavni vir je von Eschenbachu predstavljal Chretienov *Perceval* in *Prvo nadaljevanje* in verjetno tudi t. i. *Bliocadran Prologue*³⁵. Vendar pa Wolfram v svoji pesnitvi zaključí, da je Chretien zgodbo povedal napačno in se je zato raje odločil, da sledi Kyotu iz Provanse³⁶: "Zgradba dela je heterogena: III.–XII. knjiga se opirajo na Chretiena, v XIV. pa Wolfram graja svojega slavnega predhodnika, najbrž zato, ker je bil razočaran nad tem, kako je Chretien obravnaval Gral." (Eliade, 1996: 72) Bavarski vitez Wolfram von Eschenbach je ustvaril najpopolnejšo in najkoherentnejšo mitologijo grala.

Roman se začne z opisovanjem pustolovščin Parzivalovega očeta Gamureta. Gamuret potuje na vzhod, kjer stopi v službo kralja Baruca v Bagdadu. Tu se poroči z domačinko in dobi sina Feirefiza, Parzivalovega polbrata. Gamuret se nato vrne na zahod, v Anjou. Tu sreča skoraj vse viteze iz arturjanskih romanc, od Utra Pendragona do Gawaina (takrat seveda še najstnika). Poroči se s Herzeloido, vendar jo nosečo kmalu zapusti in se vrne na vzhod, kjer pade v bitki. Herzeloida med tem strašno užaloščena rodi sina Parzivala.

Zgodba se nadaljuje enako kot pri Chretienu. Herzeloida vzgaja svojega sina izoliranega od zunanjega sveta, predvsem ga varuje pred vsem, kar bi ga lahko pritegnilo med viteze. Seveda Parzival nekega dne sreča tri viteze, ki zasledujejo ugrabitelja Meleaganta. Navdušen nad njimi vpraša mamo za dovoljenje, da bi odšel med viteze. Dovolí mu šele

³⁵ Ta kratka romanca pripoveduje o Percevalovem očetu in materi ter Percevalovem otroštvu.

³⁶ Kdo pravzaprav je ta Kyot, je vprašanje, ki sodi v isto kategorijo kot vprašanje o knjigi grofa Filipa iz Flandrije, ki je predstavljala vir Chretienovemu Percevalu. Po Wolframu je Kyot v Toledu naletel na knjigo, ki jo je napisal neki saracen po imenu Flegetanis. Flegetanis je o gralu bral iz zvezd. Kahane meni, da je ta knjiga, ki jo je Kyot izročil Wolframu, *Corpus Hermeticum*. (prim. Kahane, 1987: 93)

potem, ko se obleče kot burkež, z namenom, da ga nihče ne bi jemal resno. Pred odhodom mu pove še to, da je naslednik dveh dežel, ki jih je zasegel Lähelin. Parzival priseže, da se bo maščeval nad njim s kopjem, in odide, ne da bi se ozrl. Herzeloida kasneje umre od žalosti.

Nadaljnje Parzivalove dogodivščine so enake kot Percevalove; postarani lord Gurnemanz iz Graharza ga nauči rokovanja z orožjem in jahanja. Zdaj pa si zaželi zopet videti svojo mater in se napoti proti domu. Na poti sreča kralja Ribiča, ki ga povabi, naj prenoči na njegovem gradu. Pohabljeni kralj ga bogato pogosti, nato pa je Parzival priča skrivnostni procesiji. Najprej paž prinese krvavo jekleno kopje, ob pogledu nanj je dvorano napolnilo tožarjenje in vzdihovanje. Paž obkroži dvorano in izgine tako nenadoma kot se je prikazal. Na koncu vrat se odprejo jeklena vrata in skozi dve mladenki, dve plavolasi devici. Vsaka nosi svečnik in gorečo svečo. Za njima pride vojvodinja, njena spremljevalka pa nosi dva slonokoščena podstavka. Takoj jima sledi osem mladenk: štiri so nosile velike svečnike, ostale štiri pa dragocen kamen. Temu sta sledili še dve mladenki, ki nosita dva srebrna noža. Na koncu v dvorano stopi princesa, ki na smaragdno zeleni blazini nosi gral. Ime ji je Repanse de Schoye. In Parzival ostane tiho. Naslednje jutro je grad prazen. Parzival najde svojega konja že osedlanega in zapusti grad.

Sreča svojo sestrično Sigune, ki objokuje mrtvega viteza, njenega ljubimca. Razodene mu, da je kralju ribiču ime Anfortas in da je njegov ded Titurel še vedno živ. Pove mu tudi, da bi, če bi vprašal pravo vprašanje, ozdravil kralja Ribiča in si pridobil veliko čast. Posvari ga, da se bo njegov meč polomil in da ga lahko popravi samo kovač Trebuchet. Na koncu zaupa Parzivalu še ime Gralovega gradu: Munsalväsche.

Na Arturjev dvor prispe grda gospodična, ki jo Wolfram imenuje Kundrie. Na Parzivala se spravi bolj ostro kot njena dvojnica v Chretienovemu Percevalu.

Po dolgotrajnem tavanju in raznih dogodivščinah pride Parzival do puščavnika Trevrizenta. Po spovedi ga Parzival povpraša po kamnu iz procesije in Trevrizent se spusti v pravi govor. Kamen se imenuje *lapsit exilis* – na zemlji so ga pustili angeli, ki so med bojem dobrega in zla ostali neopredeljeni. Kamen se imenuje tudi gral. Njegova moč je vzdrževana z golobico, ki vsak veliki petek prileti iz nebes in nanj položi hostijo. Gral na gradu Munsalväsche varuje štiristo vitezov, ki so vsi zapriseženi deviškosti. Gral ima tako moč, da tisti, ki ga drži, nikoli ne ostari.

Gral torej nastopa kot *lapsit exilis*. Wolfram se je na tem mestu verjetno zmotil. Možno je, da je imel v mislih *lapis exilis* (kamen izgnanstva po C. G. Jungu) ali *lapis ex celis*

(nebeški kamen po T. W. Rollestonu). Kljub temu, da je gral v *Parzivalu* kamen in s tem očitna novost, pa lahko opazimo tradicionalne elemente, ki so gralu pripisani v vseh verzijah. Prvi tak element je gralova moč hranjenja. Potem je to sposobnost grala, da tisti, ki ga drži, ne kaže svojih let.

Od grala se zdaj zgodba obrne k Anfortasu, Kralju Ribiču. Trevrizent pove Parzivalu vse o njegovi ranjenosti in Parzival mu prizna, da je bil on tisti, ki ni zastavil pravega vprašanja, in prosi za odpuščanje. Petnajst dni je Parzival preživel s puščavnikom v pokori. Nato odide.

Nekaj časa ne slišimo nič o njem, potem pa se najdeta z Gawainom in odideta na Arturjev dvor. Ko se vsi poročijo, vključno z Gawainom, se Parzival žalostno spomni na svojo ženo, ki je ni videl že pet let. Odide iz Arturjevega dvora. Kmalu zatem sreča svojega polbrata Feirefiza, ki je prišel iz vzhoda poizvedovati po očetu. Prepoznata se in Feirefiz je sprejet med viteze okrogle mize. Slavje na to čast pa prekine Kundrie, grda kot vedno, ki v solzah prosi za Parzivalovo odpuščanje. Oznani vest, da bo Parzival postal kralj grala, njegova žena pa bo kraljica.

Zgodba se konča kmalu za srečnim snidenjem Parzivala in njegove žene. Feirefiz se nenadoma zaljubi v Repanse de Schoye, nosilko grala. Feirefiz sprejme krščansko obhajilo, se poroči z Repanso in jo odpelje v Indijo. Tu se jima rodi sin, ki bo postal Janez Prezbiterijanec.

V nasprotju s *Perlesvausom* je Wolfram do nekrščanskih ver zelo odprt. Trevrizent je laik in ne more dajati odveze. Božje odpuščanje torej ni dosegljivo preko duhovnikov oz. institucionalizirane cerkve. Gralovi vitezi so zavezani celibatu, kralj pa ne, čeprav so si po statusu enaki. Wolframova religioznost je zelo neortodoksna, še posebej, če jo primerjamo s *Perlesvausom* in *Queste del Saint Graal*. Tu so poudarjeni striktni zakramentalni sistem, sovražnost do ostalih religij in povzdigovanje devištva.

5. GRALOV GRAD, PUSTA DEŽELA IN KRALJ RIBIČ

Arthur: *Please go and tell your master that we have been charged by God with a sacred quest; if he will give us food and shelter, he can join us in our quest for the Holy Grail.*

French knight: *Well, I'll ask him, but I don't think he'll be very keen. He's already got one, you see.*

Monty Python and the Holy Grail

Gral se torej pojavlja v različnih oblikah: kot zlat predmet, okrašen z dragimi kamni (Chretien), kot odsekana glava na pladnju (*Peredur*), kot kelih z zadnje večerje (de Boron, vulgatni cikel) in kot kamen (Wolfram). V *Perlesvausu* se pojavi v petih različnih formah, od katerih je zadnja kelih. Kljub temu pa gralova oblika še naprej ostaja odprto vprašanje.

Vsekakor pa gral (v kakršnikoli obliki že) skupaj s potjo, iskanjem tvori nedeljivo celoto. Je glavno vodilo delovanja vitezov, njihov smisel, namen ustanovitve okrogle mize, vzrok Arturjeve zapuščenosti in posledično propada njegovega kraljestva. Najprej si oglejmo teme in motive, ki jih zasledimo v vseh srednjeveških romanih.

Uršič vidi v gralovih legendah tri skupne motive: Gralov grad, Pusto deželo in kralja Ribiča. (prim. Uršič, 1994: 281) Načeloma se s to ugotovitvijo strinjamo (čeprav npr. Puste dežele v *Parzivalu* ni), vendar so poleg teh treh motivov še nekatere stalnice v romanih. Izpostavili bi še motiv okrogle mize, vprašanja in z njim povezanega ozdravljenja kralja Ribiča ter seveda gral.

Gralov grad stoji običajno na vrhu gore, obdan je z vodami. Je v domeni nadnaravnega, onstranskega sveta. Junaku se prikaže šele takrat, ko je pripravljen na obisk onstranstva. Obdan je s Pusto deželo. Nerodovitnost Puste dežele je eksplicitno povezana z ranjenostjo kralja Ribiča.

Na Gralovem gradu naj bi bili štiri *sveti* predmeti: gral, kopje, srebrni pladenj ali posoda in meč. Te predmete smo omenili že pri Chretienu kot gralove zaklade, ki večinoma nastopajo tudi pri gralovi procesiji. Vendar: pri Chretienu je meč dan Percevalu pred procesijo, v *Perlesvausu* nastopata samo gral in kopje, v *Parzivalu* pa sta odsotna meč in posoda oz. srebrni pladenj. In ravno na to opozarja Cavendish in meni, da pravzaprav niti

ni nujno, da so na gradu samo ti štirje predmeti: "Lahko jih je manj ali več." (Cavendish, 1975: 210)

Človek si danes, ko sliši besedo gral, predstavlja kelih. Vendar pa smo videli, da je gral pri Chretienu samo ime za (nedefinirano) posodo. Helinand iz Froidmonta je besedo gral opredelil kot "scutella lata et aliquantalum profunda, in qua preciosae dapes divitus solent apponi"³⁷ kar pomeni široko in plitvo posodo, v katero so navadno dajali izbrane jedi za bogataše. Vendar pa je ta definicija dvomljiva, kot pravilno opozori Cavendish, ker je Helinand živel v trinajstem stoletju in je bil do takrat gral že ustaljen kot čaša, kelih. (prim. Cavendish, 1975: 135)

Ker pa je Chretienov *Perceval* ostal nedokončan, ne izvemo, kaj natančno gral je, in je tako prisoten samo kot skrivnosten bleščeč predmet. In ravno ta nedokončanost, meni Cazelles, je ključna pri fascinaciji z legendami o gralu v srednjem veku. (prim. Cazelles, 1996: 21)

Cavendish meni, da je bistvo mita o gralu ideja predmeta, ki skriva v sebi skrivnost življenja. V stoletju, ki je strastno verjelo v relikvije, je ta ideja pač padla na plodna tla. (prim. Cavendish, 1975: 128) To je verjetno še dodatni razlog, da so se legende o gralu prijele.

V *Percevalu* na gradu prebivata dva kralja: ostareli gralov kralj (ki se hrani samo s hostijo iz grala) in ranjeni kralj Ribič. Kralj Ribič ima (zelo verjetno) prototip v valižanskem bogu Branu, Llyrovem sinu.

Loomis navaja pet podobnosti med njima:

1. Po Chretienu je bil Percevalov gostitelj ranjen v boke ali noge s kopjem v bitki. V *Mabinogionu* beremo, da je bil Bran ranjen v stopalo s sulico.
2. Oba sta bila zelo gostoljubna. Po *Mabinogionu* so Branove pojedine tako rekoč pregovorne.
3. V romanu *Didot Perceval* je kralju Ribiču ime Bron.
4. V de Boronovem *Jožefu* je bilo Bronu, Bogatemu Ribiču ukazano, da se s svojimi somišljeniki poda na zahod. Branovi privrženci so z njegovo odsekano glavo potovali na skrajni zahod Anglije.

³⁷ Navajam po Loomis, 1963: 29 in Godwin, 1999: 52.

5. V *Perlesvausu* se Gawain na Gralovem gradu gosti z dvanajstimi vitezi, ki so stari čez sto let, kažejo jih pa kvečjemu štirideset. Branovi častilci so preživeli osemdeset let na pojedini in se niso postarali niti za dan. (glej Loomis, 1963: 56–57)

Na podlagi teh podobnosti med Branom in kraljem Ribičem Loomis izpelje teorijo, da legende o gralu temeljijo na filološki napaki. Valižanski seznam poleg Rhyddercove posode vsebuje tudi čašo, Branov rog, ki je imela enake čudežne lastnosti kot gral: iz nje je lahko vsakdo pil tisto, kar mu je srce poželego. Pri Chretienu tega roga ni, je pa namesto njega hostija, Kristusovo telo. Tako Loomis dokazuje, da gre pri tem za zamenjavo Branovega roga s hostijo: "V stari francoščini je bila beseda za rog in telo identična, *li cors*. Prvo nadaljevanje *Zgodbe o gralu* uporablja besed *cors* v obeh pomenih; v nekem trenutku se sklicuje na magični rog, ki se je, glede na rokopise, imenoval *Beneiz* ali *Benoiz*, kar pomeni 'blaženi'. Francozi niso bili preveč seznanjeni s svetimi kupami, v Chretienovem času pa so poznali Corpus Cristi kot sveto, čudežno hrano." (Loomis, 1963: 60)

Ta teorija pa je vse preveč prikladna, da bi zdržala, kot poudari Cavendish: "Francoskim pripovednikom pripisuje neumnost, čemur pa je zelo težko verjeti." (Cavendish, 1975: 153) In dodaja še, da je Branov rog prvič omenjen šele v petnajstem stoletju.

Če se vrnemo h gralu. Glavna gralova značilnost, ki je prisotna prav v vseh romanih, je hranilnost oz. zmožnost proizvodnje hrane. Cavendish temu dodaja še povezanost z mašo (procesija!), kar odraža duh dvanajstega stoletja: "Hostija, ki ga (gralovega kralja, op. pisca) ohranja pri življenju dlje, kot je za človeka normalno, je po krščanskem prepričanju Kristusovo telo. Doktrina o Kristusovi resnični prisotnosti v vinu in kruhu pri maši je bila močno prisotna v času, ko je bila *Zgodba o gralu* napisana." (Cavendish, 1975: 138)

Povezava grala s hrano pravzaprav nakazuje na vez z magičnimi posodami keltske mitologije. Praznovanja in pojedine so glavni princip onstranstva in magični predmeti prisotni na teh pojedinah so kotli, čaše, rogi, pladnji. Zelo verjetno je, da je tu razlog kasnejših variacij glede gralove oblike.

Tako kot kralj Ribič, ima tudi nosilka grala svoj prototip v keltski mitologiji. In sicer gre za personifikacijo irske boginje Eriu oz. Sovranty (ali Sovereignty). (glej Loomis, 1963 in Cavendish, 1975) Torej ne gre za kršenje zakramentalne doktrine rimskokatoliške cerkve.

Na splošno je keltska hipoteza sprožila strastne polemike med raziskovalci mita o gralu. Večina znanstvenikov je kasneje teorije o keltskem izvoru spodbijala, nekateri pa so jih čisto zavrgli.

Vendar pa ostaja dejstvo, da romani o gralu tvorijo del arturjanskega cikla. Keltska mitologija in še posebej valižanska literatura predstavljata njihov glavni vir. Problematično pri keltski hipotezi pa je to, da se keltska arturjanska literatura (v zapisani obliki) v veliki meri ni ohranila. Poleg tega je težko določiti natančno starost tistih del, ki so se ohranile. Tako ne moremo vzpostaviti natančne povezave s kontinentalnimi arturjanskimi romani. Niti ne moremo poiskati keltskega izvora prav vsakemu dogodku ali simbolu v francoskih romanih o gralu.

Tudi če na teorijo o keltskem izvoru legend o gralu gledamo z rezervo, pa ne moremo mimo dejstva, da "keltsko izročilo, še posebej pa valižanska literatura, ohranja pomembno zalogo arturjanske snovi, ki preskrbi osupljive analogije kontinentalnim temam o gralu in ostalim motivom." (Norris, Mancoff, 1997: 67)

Cerkev ni mita o gralu nikoli sprejela. Delno gre to pripisati poganskemu značaju mita, delno pa verjetno dejstvu, da mit o gralu zmanjšuje njeno vlogo posrednika med človekom in bogom. Zaradi tega razloga so legende o gralu neortodoksne: ne puščajo prostora za uradno cerkev. Kot pravi Cavendish: "Sporočilo zgodb o gralu je, da junak lahko doseže najvišji vir fizičnega in duhovnega življenja sam, brez pomoči cerkve. To pa ni duhovni napredek, ki ga spodbuja cerkev." (Cavendish, 1975: 147)

Pravzaprav je glavna kritika (na pogansko, heterodoksalno vsebino) prišla znotraj romanov samih, in sicer v podobi brezmadežnega Galahada. Če je Perceval naiven, človeški, je Galahad že na začetku popoln in deluje nečloveško. Kot tak se tudi ne more razvijati (karakterno) tako kot Perceval. Zato je v *Queste* motiv vprašanja opuščen. Galahad presega neuspeh ostalih junakov. V tem smislu, meni Cavendish, *Queste* ni več zgodba o junaku, ampak polemika. (prim. Cavendish, 1975: 173) Tako v tem romanu ni več pomembno vprašanje nasledstva (kar odraža motiv vprašanja in ozdravljenje ranjenega kralja), ravno tako je zadušena tudi prvotna tematika maščevanja.

6. ZAKLJUČNE MISLI

Najpomembnejši romani o gralu so francoski. Vplivali so na vse ostale romane, ki so nastali v Nemčiji, Angliji in drugje in so tako osrednjega pomena za razvoj in nastanek mita o gralu v srednjem veku.

Zadnji (srednjeveški) pisec o svetem gralu je Anglež sir Thomas Malory. V letih med 1470 in 1485 je ustvaril *Morte d'Arthur* in *Book of Sangreal*. Vir so mu v večini predstavljali romani vulgatnega cikla, vendar pa se Malory bolj posveča kralju Arturju kot pa gralu samemu. Od vseh piscev o gralu pa je Malory najbolj vplival na arturjansko tradicijo v našem času, zlasti na angleško in ameriško.

Šele konec devetnajstega stoletja mit o gralu ponovno oživi (hkrati zasledimo v tem času pravi arturjanski *revival*). Najbrž gre glavno zaslugo za to pripisati angleškemu pesniku Tennysonu in nemškemu skladatelju Wagnerju. Poleg tega je bilo devetnajsto stoletje naklonjeno mistiki. V tem času nastajajo tudi prve študije o gralu.

Od devetnajstega stoletja naprej je gralova tematika zelo popularna.

V dvajsetem stoletju nastajajo številni romani in drame o gralu (in Arturju). Tema pa se preseli tudi v popularno kulturo. S tem mislim predvsem na številne ekranizacije mita o gralu (naj omenim samo Boormanovega Excaliburja, film Monty Python in Sveti gral ter Gillianovega Kralja Ribiča). (za podrobnejši pregled glej Doherty, 2002)

Barber vidi razlog za popularnost arturjanskih legend v rasti 'arturjanske industrije', ki je odigrala veliko vlogo v intelektualnem in umetniškem življenju. V raziskovanju (študijah) o arturjanski tematiki loči dve smeri, in sicer iskanje pravega zgodovinskega Artuja in uporabo arturjanskih zgodb, da se pokaže, kako so preživele skrite tradicije. (prim. Barber, 1986: 199) Njegovo ugotovitev se da aplicirati tudi na mit o gralu.

Gral se torej pojavlja v različnih oblikah, nikoli ni definiran. Je skrivnosten predmet, ne moremo ga zajeti v besede. In na simbolni ravni je ta njegova neopredeljivost bistvena, kot pravi Uršič: "Gral je namreč lahko zgolj kot neopredeljen (kot hkrati nič in/ali vse) tisti skrivnostni 'predmet' brezmejne želje, ki popotnika kliče na večno pot, na pot iskanja (quest) nadčasnega in presežnega." (Uršič, 1994: 293)

Gral je "prazna posoda" (Cazelles, 1996: 227). Vanjo polaga vsak iskalec drugačen pomen (torej je od vsakega posameznika odvisna tudi forma). Gral je preprosto neka točka, ki jo moramo preseči. Je vodilo našega delovanja.

Iskanje samo je univerzalno in ga pravzaprav ni mogoče umestiti v določen kulturni kontekst. Iskanje grala je samo manifestacija univerzalnega človekovega iskanja v določenem prostoru, v tem primeru v zahodni (keltski) Evropi. Cazelles ravno zaradi te univerzalnosti meni, da je to tisti razlog, ki je zaslužen za njegovo preživetje: "Iskanje svetega grala dolguje svojo še trajajočo veljavo pomembnosti iskanja, ki je simbol človekovega neutrudnega poskušanja, da bi presegel človeško naravo." (Cazelles, 1996: 19)

7. BIBLIOGRAFIJA

- Baigent, Michael, Leigh, Richard in Lincoln, Henry (1983). *Sveta kri in sveti gral*. Državna založba Slovenije. Ljubljana.
- Banašević, Nikola (1976). *Francuska književnost srednjeg veka*. V: Džakula, Branko, ur. (1976). *Francuska književnost*. Nolit. Beograd.
- Barber, Richard (1990). *King Arthur. Hero and Legend*. Dorset Press. New York.
- Cavendish, Richard (1978). *King Arthur and the Grail. The Arthurian Legends and their Meaning*. Weidenfeld and Nicolson. London.
- Cavendish, Richard in Ling, Trevor (1988). *Mitologija*. Mladinska knjiga. Ljubljana.
- Cazelles, Brigitte (1996). *The Unholy Grail: a Social Reading of Chretien de Troyes's Conte du Graal*. Stanford University Press. Stanford.
- Chevalier, Jean in Gheerbrant, Alain (1993). *Slovar simbolov: miti, sanje, liki, običaji, barve, števila*. Mladinska knjiga. Ljubljana.
- Comte, Fernand (1994). *The Wordsworth Dictionary of Mythology*. W & R Chambers Ltd.. Edinburgh.
- Cooper, J. C. (1986). *Ilustrovana enciklopedija tradicionalnih simbola*. Prosveta, Nolit. Beograd.
- Cotterell, Arthur (1986). *A Dictionary of World Mythology*. Oxford University Press. Oxford.
- Cotterell, Arthur (1998). *Miti in legende*. Mladinska knjiga. Ljubljana.
- Cox, George in Jones, Eustace (1996). *Arthurian Legends of the Middle Ages*. Senate. London.
- Doherty, John J. (2002). *St. James Encyclopedia of Popular Culture*. Gale Group. www.findarticles.com, 15. 6. 2003
- Eliade, Mircea (1996). *Zgodovina religioznih idej in verovanj III*. Državna založba Slovenije. Ljubljana.
- Every, George (1988). *Krščanska mitologija*. Iro "Otokar Keršovani". Opatija.
- Foster, Idris Llewelyn (1959). *Gereint, Owein, and Peredur*. V: Loomis, Roger Sherman, ur. (1959). *Arthurian Literature in the Middle Ages: A Collaborative History*. At the Clarendon Press. London.

- Frappier, Jean (1959). *Chretien de Troyes*. V: Loomis, Roger Sherman, ur. (1959). *Arthurian Literature in the Middle Ages: A Collaborative History*. At the Clarendon Press. London.
- Frappier, Jean (1959). *The Vulgate Cycle*. V: Loomis, Roger Sherman, ur. (1959). *Arthurian Literature in the Middle Ages: A Collaborative History*. At the Clarendon Press. London.
- Gardner, Laurence (1998). *The Hidden History of Jesus and the Holy Grail*. Extracted from Nexus Magazine, Volume 5, Number 2 (February–March 1998).
<http://www.nexusmagazine.com>
- Gentil, Pierre le (1959). *The Work of Robert de Boron and the Didot Perceval*. V: Loomis, Roger Sherman, ur. (1959). *Arthurian Literature in the Middle Ages: A Collaborative History*. At the Clarendon Press. London.
- Godwin, Malcolm (1994). *Der Heilige Gral. Ursprung, Geheimnis und Deutung einer Legende*. Komet. München.
- Grimmal, Pierre, ur. (1989). *Larousse World Mythology*. Gallery Books. New York.
- Guerber, H. A. (1994). *Middle Ages*. Senate Studio Editions. London.
- Harpur, James in Westwood, Jennifer (1996). *Atlas legendarnih krajev sveta*. Založba Mladinska knjiga. Ljubljana.
- Janko, Anton (1997). *Parzival: realnost fikcije*. Vestnik, št. 1/2.
- Jenkins, Elizabeth (1975). *The Mystery of King Arthur*. Barnes & Noble Books. New York.
- Jung, Emma in von Franz, Marie-Louise (1970). *The Grail Legend*. Princeton University Press. Princeton, New Jersey.
- Kahane, Henry in Renee (1987). *The Grail*. V: Eliade, Mircea, ur. (1987). *The Encyclopedia of Religion*. Volume 6. MacMillan Publishing Company. New York.
- Keen, Maurice (1993). *Srednjeveška Evropa*. Cankarjeva založba. Ljubljana.
- King, Francis X. (1992). *Enciklopedija magičnega in mističnega*. Državna založba Slovenije. Ljubljana.
- Knight, Christopher (1997). *The Holy Grail*. Weidenfeld and Nicolson. London.
- Kos, Janko (1979). *Pregled svetovne književnosti*. Državna založba Slovenije. Ljubljana.
- Kumerdej, Mojca (1998). *Jezusov prt – Telo v virtualnem prostoru*. Delo, Sobotna priloga, 20. 6. 1998.
- Lah, Andrijan (1993). *Pregled književnosti I: od začetkov besedne umetnosti do konca srednjega veka*. Rokus. Ljubljana.

- Loomis, Roger Sherman (1959). *The Oral Diffusion of the Arthurian Legends*. V: Loomis, Roger Sherman, ur. (1959). *Arthurian Literature in the Middle Ages: A Collaborative History*. At the Clarendon Press. London.
- Loomis, Roger Sherman (1959). *The Origin of the Grail Legends*. V: Loomis, Roger Sherman, ur. (1959). *Arthurian Literature in the Middle Ages: A Collaborative History*. At the Clarendon Press. London.
- Loomis, Roger Sherman (1963). *The Grail. From Celtic Myth to Christian Symbol*. Princeton University Press. Princeton, New Jersey.
- Loomis, Roger Sherman (1970). *The Development of Arthurian Romance*. New York. Norton & Co.
- Markale, Jean (1999). *The Grail. The Celtic Origins of the Sacred Icon*. Rochester, Vermont. Inner Traditions International.
- Matthews, John (1981). *The Grail – Quest for Eternal*. London. Thames & Hudson.
- Matthews, John in Stead, Michael J. (1995). *King Arthur's Britain. A Photographic Odyssey*. London. Blandford.
- Maver, Igor (1992). *The Grail Quest and its Continuing Appeal*. Vestnik 26, št. 1/2, str. 253–262.
- Norris, Ashe in Mancoff (1997). *The Arthurian Handbook*. New York, London. Garland Publishing.
- Nitze, William Albert (1959). *Perlesvaus*. V: Loomis, Roger Sherman, ur. (1959). *Arthurian Literature in the Middle Ages: A Collaborative History*. At the Clarendon Press. London.
- Phillips, Graham (1996). *The Search for the Grail*. London. Arrow.
- Picar, Michel (1985). *Templari*. Beograd. Arion.
- Picknett, Lyn in Prince, Clive (1997). *The Templar Revelation: Secret Guardians of the True Identity of Christ*. London. Bantam Press.
- Pintarič, Miha (1996). *Percevalov izgubljeni in najdeni čas*. V: *Perceval. Zgodba o Gralu*. Mladinska knjiga. Ljubljana.
- Pintarič, Miha (2001). *Trubadurji*. Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, Študentska založba. Ljubljana.
- Rolleston, T. W. (1994). *Celtic*. London. Senate (studio Editions, Ltd.).
- Salman, Harrie. *Pot Grala po Evropi*. Nova revija, št. 165/66 (1996).
- Simpson, Jacqueline (1987). *European Mythology*. Peter Bedrick Books. New York.
- Sinclair, Andrew (1999). *The Discovery of the Grail*. Arrows Books Limited. London.

- Spence, Lewis (1994). *Introduction to Mythology*. Senate. London.
- Springer, Otto (1959). *Wolfram's Parzival*. V: Loomis, Roger Sherman, ur. (1959). *Arthurian Literature in the Middle Ages: A Collaborative History*. At the Clarendon Press. London.
- Squire, Charles (1988). *Mythology of the Celtic People*. Senate Press Limited. London.
- Šav, Vlado (1999). *Sveti Gral in kralj Matjaž*. 2000, št. 115/16.
- Uršič, Marko (1994). *Gnostični eseji*. Nova revija. Ljubljana.
- Varenne, Jean-Michel (1987). *Duh svetog grala*. Arion. Zemun.
- Velikonja, Mitja (1996). *Masade duha*. Znanstveno in publicistično središče. Ljubljana.
- Virk, Tomo (1993). *Kratka zgodovina večnosti*. Založba Mihelač. Ljubljana.
- Wallace-Murphy, Tim in Hopkins, Mary (1999). *Roslyn. Guardian of the Secrets of the Holy Grail*. Element Books Limited. Shaftesbury, Dorset.
- Wood, Juliette (2000). *The Holy Grail: From Romance Motif to Modern Genre*. Folklore. Oktober 2000. www.findarticles.com, 15. 3. 2002

ROMANI O GRALU

- Evans, Sebastian (translator). *The High History of the Holy Grail*. Online Medieval and Classical Library Release. <http://sunsite.berkeley.edu/OMACL/Graal/introduction.html> (Document maintained by the SunSITE Manager (manager@sunsite.berkeley.edu). Last update 12/13/96.)
- Chretien de Troyes (1996). *Perceval. Zgodba o Gralu*. Mladinska knjiga. Ljubljana.
- Matarasso, Pauline Maud (1969). *The Quest for the Holy Grail*. Penguin Books Paperback. London.

8. PRILOGE

PRILOGA I

Odlomek iz Chretien de Troyes: *Perceval* ali *Zgodba o gralu*

Perceval pri kralju Ribiču

Tedaj pa zagleda pred seboj v dolini, da se je tam prikazal vrh nekega stolpa. Lepšega stolpa in bolje sezidanega ne bi bilo najti nikjer vse od tod do Bejruta. Bil je štirioglat, narejen iz sivega kamna in je imel krog in krog majhne stolpiče. Pred njim je bila velika dvorana in pred njo sprednji prostori. Mlad mož se spusti v tej smeri in si reče, da ga je ta, ki ga je poslal sem, v resnici usmeril na pravo pot. Zavije proti vhodnim vratom, najde tam vzdigni most, in to spuščeno. Zajezdi čez most. Nasproti mu pritečejo mladi fantje, štirje po številu; dva mu odvzameta orožje, tretji odpelje konja, da bi ga nakrmil s klajo in ovsom, četrti pa ga ogrne v škrlaten plašč, čisto nov. Odpeljejo ga v sprednje prostore, in vedite, da ne bi bilo mogoče najti enako lepih vse od tod do Limogesa, če bi se še tako trudili. Mladi mož ostane v eni od sob, dokler ne pride čas, ko se mora napotiti k hišnemu gospodarju, ker je ta poslal ponj dva služabnika. Z njima stopi mladi mož v veliko dvorano, kvadratasto, enako dolgo kakor široko.

Sredi dvorane zagleda sedečega na postelji plemiča, lepega moža s sivečimi lasmi. Glavo je imel pokrito s soboljevino, črno kakor murve, okoli nje pa ovito škrlatno tkanino, in enako je bil oblečen tudi sicer. Naslanjal se je na komolec. Pred njim je med štirimi stebri živo plamenel velik ogenj, v katerem so gorela suha polena. Okoli ognja bi se dalo posaditi štiristo mož in bilo bi jim udobno. Mogočni so bili stebri, ki so podpirali kamin, visoki in široki, narejeni iz čvrstega bronu. Zdaj je mladi mož prišel k hišnemu gospodarju. Ko ga ta zagleda, ga takoj pozdravi in mu reče:

"Dragi prijatelj, ne bodite užaljeni, ker ne vstanem, ko vas sprejemam; tega ne morem storiti."

"Zaboga, gospod," mu odgovori mladi mož, "ne govorite o tem. Naj vam Bog nakloni veselje in zdravje, to me prav nič ne moti."

Plemeniti starec pa se, da bi ga počastil, vendarle toliko potrudi, da se zravna, kolikor se le more.

"Dragi prijatelj," reče, "stopite bliže. Nič si ne pomišljajte, mirno se usedite poleg mene, rade volje vas vabim."

Mladi mož se usede poleg njega in plemeniti gospod mu reče:

"Od kod pa danes prihajate, prijatelj?"

"Gospod," odgovori mladi mož, "davi sem zapustil Beaurepaire, kakor imenujejo tisti grad."

"Pri moji veri," reče gospod, "kar dolgo pot imate za sabo. Morali ste se odpraviti na pot zjutraj, še preden je stražar zatrobil zoro."

"Ne, ne," reče mladi mož, "šesto uro je že odzvonilo, to vam zagotavljam."

Ko se takole pogovarjata, se prikaže na pragu služabnik. Za vratom nosi obešen na čezramnik meč in izroči ga mogočnemu gospodu. Ta ga napol izvleče in takoj vidi, kje je

bil skovan, ker je iz zelo dobrega jekla, ki bi se lahko zlomilo ob eni sami nevarni okoliščini, in ta, ki ga je skoval, edini ve, katera je ta okoliščina. Služabnik, ki ga je prinesel, tedaj reče:

"Gospod, mlada plavolaska, vaša nečakinja, ki je tako lepa, vam pošilja to darilo. Gotovo nikoli ni nihče videl tako imenitnega meča, tako lepo rezilo ima. Dali ga boste, komur boste hoteli, mojo damo pa bi zelo veselilo, če bi vedela, da je v rokah moža, ki ga bo prav uporabljal, zakaj ta, ki je meč skoval, je naredil le tri takšne in umrl bo, preden bo utegnil skovati še katerega."

Hišni gospodar ga torej podari tujcu, ki je pravkar prišel, in mu ga izroči skupaj s čezramnikom, ki je bil že sam vreden celo premoženje. Glavič meča je bil zlat, iz najboljšega arabskega ali grškega zlata, nožnica z beneškimi vezeninami. Izroči mu to orožje, tako dragoceno na pogled, in reče:

"Gospod, ta meč je namenjen vam in vam pripada in prav zares hočem, da ga imate vi. Opašite si ga torej in ga preskusite."

Mladi mož se zahvali, si opaše meč, a ne da bi si ga tesno stisnil k boku, potem izvleče rezilo iz nožnice; za nekaj časa ga podrži v roki, nato ga potisne nazaj. In vedite, sijajen je bil videti ob njegovem boku in še bolj v njegovi roki; dobro se je videlo, da ga bo znal možato uporabiti, če bo potreba. Za seboj, ob ognju, ki je plapolal v žarečih plamenih, opazi mladeniča. To je bil tisti, ki je shranil njegovo orožje. Prepozna ga in mu zaupa meč, da bo poskrbel zanj; potem se usede poleg gospodarja, ki ga je tako zelo počastil. Tam je bilo tako svetlo, kakor bi bilo lahko v hiši, v kateri bi prižgali obilico sveč.

Medtem ko se pogovarjata o tem in onem, pride iz neke sobe mladenič, noseč bleščečo belo kopje, ki ga je držal sredi držaja; napoti se med ognjem in tema, ki sta sedela na postelji. Vsi navzoči so lahko videli bleščečo belino kopja in njegovega rezila. Na konici kopja je visela kakor biser kaplja krvi in ta rdeča kaplja je stekla do mladeničeve roke. Naš mladi mož, ki je prišel ta večer, je videl ta presenetljivi prizor, a se je zadržal in ni nič vprašal, kako je to mogoče, ker se je spomnil, kaj mu je priporočil tisti, ki ga je oborožil v viteza: zabičal mu je bil, naj nikar ne govori preveč. Zato se mladi mož boji, da ne bi zagrešil neotesanosti, če bi kaj povprašal, in zato nič ne povpraša.

Tedaj sta se prikazala druga dva mladeniča, vsak držeč v rokah fino izdelan svečnik iz čistega zlata. Svečnikonosca sta bila silno lepa. Na vsakem svečniku je gorelo vsaj deset sveč. Z obema mladeničema je stopila naprej gospodična, lepa, ljubka in elegantno opravljena, in držala v obeh rokah gral. Ko je vstopila z gralom, ki ga je držala v rokah, je od njega zasijala tako močna svetloba, da so sveče pri tem izgubile ves sijaj, kakor zvezde in mesec ob sončnem vzhodu. Za gospodično je prihajala še druga, ki je nosila srebrn pladenj. Gral, ki se je pojavil na začetku sprevoda, je bil iz najčistejšega zlata in vanj je bilo vdeleno dragoceno kamenje vseh vrst, najdražje in najredkejše od vsega, ki obstoji na kopnem ali v morjih. To kamenje, ki je krasilo gral, je bilo zagotovo dražje od katerega koli drugega. Kakor sulica je šel ostanek sprevoda pred mladim možem iz ene sobe v drugo. Gledal je, kako se pomika mimo, ni pa si upal vprašati, za koga opravljajo obred z gralom, ker je imel ves čas v mislih priporočilo plemenitega in modrega gospoda. Zelo se bojim, da se bo iz tega izcimilo kaj hudega, ker sem pogosto slišal govoriti, češ da človek lahko včasih preveč molči, kakor lahko tudi preveč govori. A naj je bilo to njemu v prid ali pa se bo zato zgodilo kaj hudega, vprašal ni nič.

Gospodar ukaže služabnikom, naj prinesejo vode in stopijo po prte. Ti, ki jim je to opraviti in so tega vajeni, se lotijo dela. Gospodar in mladi mož si umijeta roke v mlačni vodi, dva služabnika pa prineseta veliko slonokoščeno mizo. Ta miza je bila iz enega kosa, kakor je rečeno v zgodbi. Za hip jo podržijo pred hišnim gospodarjem in mladim možem, toliko da prideta še dva služabnika, ki sta prinašala stojali. Les, iz katerega sta bili narejeni, ima dvojno lastnost, ki zagotavlja popolno ohranitev njunih različnih delov. Bili

sta iz ebenovine. Nikogar ne skrbi, da bi ta les strohnel ali zgorel, ker ni nevarnosti, da bi se zgodilo eno ali drugo. Mizo so položili na ti stojali in razgrnili po njej prt. Kaj naj povem o prtu? Ne legat ne kardinal ne papež niso nikoli jedli na tako belem prtu.

Najprej so postregli z lepo zalitim, popopranim jelenovim stegnom. Ni manjkalo bistrega in lahkega vina in ne le enkrat so jima natočili z njim zlati kupi. Služabnik je pred njima razrezal popoprano jelenovo stegno, potem ko ga je položil malo stran od sebe na srebrn pladenj, in jima ponudil kose na veliki rezini kruha.

Gral pa je ponovno prišel mimo skozi dvorano pred njima, ne da bi bil mladi mož povprašal, komu na čast to delajo. Ostal je tiho zaradi plemenitega gospoda, ki mu je tako ljubeznivo odsvetoval preveč govoriti: ta nasvet mu je ostal v spominu in ves čas ga je imel v mislih. Vendar je molčal več, kakor bi bilo treba. Ob vsaki jedi, ki so jo prinesli, je videl, kako se pomika mimo tik pred njim gral, zelo očiten, in on ne ve, komu na čast je ta obred. Rad pa bi bil to zvedel in zato zatrdno sklene, da bo, preden spet odide, povprašal katerega od dvornih služabnikov, vendar hoče počakati do drugega jutra, ko se bo poslovil od hišnega gospodarja in vse njegove družčine. Zadeva je tako odložena in mladi mož začne jesti in piti. Sicer pa ni imel nič proti temu, da so stregli za mizo z jedmi in vinom, saj so bile jedi in vino dobri in slastni.

Večerja je bila nadvse fina in okusna. Bila je prava kraljevska, grofovska in cesarska gostija, ki so jo priredili ta večer hkrati plemenitemu gospodu in mlademu možu. Po večerji sta oba ostala budna in sta kramljala, služabniki pa so pripravljali postelji in sadje, ki ga človek použije, preden gre spat. Nekateri sadeži so bili zelo dragi: dateljni, fige, muškatovi orehi, hruške, granatna jabolka in nazadnje zdravilni elektuarji in ingver iz Aleksandrije. Nato sta pila prijetne odišavljene pijače, a brez dodanega medu in popra, dišeče in bistro tekoče murvino vino. Vsemu temu se mladi mož silno čudi, ker takega ni vajen.

"Dragi prijatelj," reče plemeniti gospod, "zdaj je čas, da odideva spat. Jaz se bom, če ste za to, ulegel v svoji sobi, vi pa se boste, ko se vam bo zahotelo, ulegli tule zunaj. Sam nisem zmožen obvladati svojega telesa: treba me bo odnesti tja."

Tedaj pridejo iz neke sobe štirje služabniki. Bili so urni in krepki. Vsak na svojem koncu zgrabijo odejo, ki je prekrivala posteljo, na kateri je bil zleknjen stari plemič, in tako ga odnesejo tja, kamor naj bi bil šel. Pri mladem možu je ostalo nekaj drugih služabnikov, bili so mu na voljo in so se odzvali na vsako njegovo zahtevo; ko je izrazil željo, so mu sezuli obuvala in ga slekli in mu pomagali, da se je ulegel med bele rjuhe iz finega platna.

Spal je do jutra. Napočila je zora in ljudje v hiši so bili že vstali. Mladi mož se ozre okoli sebe, in ker nikogar ne vidi, sklene, da bo vstal sam. Naj ga to stane še toliko, ker vidi, da je to pač treba storiti, vstane, in si, ker ne gre drugače, obuje čevlje, ne da bi čakal na pomoč. Potem vzame svoje orožje, našel ga je na koncu mize, kamor so ga bili položili zanj. Potem ko je bil od nog do glave opremljen, se napoti k vratom sob, ki jih je prejšnji večer videl odprta, vendar je to zaman, ker jih najde trdno zaklenjena. Zdaj pokliče in tudi potrka: pa mu nihče ne odpre in ne odgovori.

Potem ko je dolgo klical, se napoti k vratom velike dvorane: ta so odprta. Spusti se po stopnicah pred grad: tam je njegov konj, lepo osedlan, in mladi mož zagleda svoje kopje in ščit, naslonjena na zid. Tedaj zajaše in jaha okoli in okoli gradu, ne da bi srečal oboroženega človeka, ne da bi videl kakega oprodo ali služabnika. Mladi mož odjezdi naravnost h glavnemu vhodu: vzdizni most je spuščen. Vse je bilo tako urejeno zaradi njega, da ga ne bi nič oviralo, pa naj bi se pojavil ob kateri koli uri, in da bi lahko brez težav odšel. Ko pa vidi, da je vzdizni most spuščen, pomisli, da so služabniki odšli v gozd pobirat ujeto divjad v zankah in pasteh. Zdaj se mu ne zdi več potrebno odlašati: reče si, da bo odjezdil za njimi in od koga med njimi zvedel, kaj je bilo s krvavečim kopjem in če

naj ga to skrbi, in o gralu, za koga ga nosijo naokoli. Odjezdil je torej skozi vhodna vrata, da bi odšel.

*** ** ***

"Ah, gospod, ali ste se ustavili pri mogočnem Kralju Ribiču?"

"Zaboga, dekle, ne vem, ali je ribič ali kralj, a silno je moder in vljuden. Več vam ne morem povedati razen tega, da sem včeraj zvečer srečal dva moža, ki sta sedela v čolnu in mirno plula po reki. Eden je veslal, drugi pa lovil ribe s trnkom in ta mi je včeraj zvečer pokazal bivališče in me tam sprejel."

"Da, gospod," je nadaljevala dekle, "to je kralj, to vam pač lahko povem, vendar je bil ranjen v neki bitki in je od tega hrom, to je gotovo, tako zelo, da si ne more pomagati sam. Kopje ga je zadelo v trebuh in od tega je ostal tako hudo prizadet, da se ne more več povzpeti na konja. Kadar se hoče razvedriti ali se malo zabavati, ga morajo odnesti v čoln in potem lovi ribe. Zato mu pravijo Kralj Ribič in zabava se tako, ker ne bi mogel prenesti ničesar drugega. Zares ne more loviti niti gozdne niti vodne divjadi. Namesto njega streljajo z loki v gozdovih, ki mu pripadajo, njegovi rečni lovci, lokostrelci in gonjači. Zato se rad mudi tukaj, zakaj na svetu ni udobnejšega bivališča, bolj prilagojenega njegovemu stanju, in tu si je dal postaviti bivališče, ki je vredno mogočnega kralja, kakršen je."

"Pri moji veri, gospodična," reče mladi mož, "kar pravite, zares drži. Včeraj zvečer sem bil zelo začuden, ko sem se znašel pred njim. Obstal sem malo stran od njega, pa mi je rekel, naj se usedem poleg njega in naj ne mislim, da ne vstane iz ošabnosti, ko me sprejema, ker tega pač ne zmore. Zato sem se usedel poleg njega, ker sem dobro videl, da se ne more niti prav ganiti."

"Seveda vas je silno počastil, s tem da vas je posadil poleg sebe. Ker pa ste že bili tam, mi povejte, ali ste videli kopje, ki na konici krvavi, čeprav je brez krvi in žil."

"Če sem ga videl? Pri moji veri, da sem ga."

"In ste povprašali, zakaj krvavi?"

"Niti besede nisem rekel."

"Zaboga, da boste vedeli, to je bilo zelo narobe od vas. In gral ste videli?"

"Seveda sem ga."

"In kdo ga je nosil?"

"Mlado dekle."

"Od kod je prišla?"

"Iz neke sobe, nato pa je odšla v drugo sobo, in to mimo mene."

"Je kdo šel pred gralom?"

"Je."

"Kdo?"

"Dva služabnika, ne več."

"In kaj sta držala v rokah?"

"Vsak svoj svečnik, obložen s svečami."

"In kdo je šel za gralom?"

"Mlado dekle."

"In kaj je nosila?"

"Pladenj iz srebra."

"Ste ju vprašali, kam tako gresta?"

"Niti beseda mi ni prišla iz ust."

"Zaboga, to je še hujše! Kako pa vam je ime, prijatelj?"

In njemu, ki ni vedel svojega imena, kakor da bi se mu razodelo in je povedal, da mu je ime Perceval Valižan. Ni mu znano, ali je povedal prav ali ne, pa vendar je povedal prav, le da tega ni vedel. In ko gospodična to sliši, vstane pred njim in mu reče, kakor da se je razsrdila:

"Vaše ime je spremenjeno, prijatelj."

"Kako to? Reče on."

"Perceval Nesrečnik! Ah, nesrečni Perceval, kako slabo je bilo to, da niste postavili vseh tistih vprašanj. Tako lepo bi bil povrnil zdravje dobremu kralju, ki je bolan, da bi lahko spet uporabljal svoje ude in vladal na svoji zemlji. Koliko dobrega bi to prineslo! Ampak vedite, vas in druge bo doletela nesreča. Zaradi greha, ki ste ga storili nad materjo, se je vse to zgodilo, zdaj to morate zvedeti, vaša mati je umrla od bridkosti zaradi vas. Jaz vas poznam bolje, kakor vi poznate mene, ker ne veste kdo sem. dolgo časa so me vzgajali skupaj z vami v hiši vaše matere, sem vaša sestrična. Vi pa ste moj bratranec. Nesreča, ki je hotela, da se vam ni posrečilo zvedeti, kaj je z gralom in komu ga nesejo, ni zame nič manj mučna od smrti vaše matere in od tega, kar se je zgodilo temu vitezu, ki sem ga tako ljubila in ga imela rada, njega, ki me je imenoval draga prijateljica in je ravnal z menoj kot plemenit in zvest vitez, kakršen je bil."

"Ah, sestrična," vzklikne Perceval, "če je resnica, kar ste mi pravkar povedali, pa mi povejte, kako da vse to veste!"

"Vem," odgovori gospodična, "čisto zagotovo, ker sem videla, da so jo pokopali."

"Naj bo torej Bog v svoji dobroti usmiljen z njeno dušo!" reče Perceval. "Zelo žalostno zgodbo ste mi povedali. Ker pa je pokopana, čemu bi še jezdil naprej, ko pa nisem hotel ničesar drugega, kakor da bi jo spet videl? Zdaj bom moral iti po drugi poti. Če pa bi me vi hoteli spremljati, sem rade volje za to, zakaj ta mrlič, ki leži tule, to vam zagotavljam, vam ne bo nič v prid. naj gredo mrtvi z mrtvimi, živi pa z živimi! Odjezdiva torej oba skupaj, vi in jaz. Zdi se mi čisto nespametno, ko vas vidim, da sami bedite pri truplu. Zasedujva rajši tistega, ki ga je ubil in – temu se slovesno zaobljubim – bodisi bo on premagal mene ali pa bom jaz njega, če se mi posreči, da ga dohitim."

Ona pa ne more utišati žalosti, ki jo pritiska v srcu, in mu odgovori:

"Gospod, za nobeno ceno se ne ločim od njega in ne odidem z vami, preden ga ne pokopljemo. Vi pa se napotite, če mi verjamete, po tejle široki kamniti poti, v tejle smeri; to je pot, po kateri je odjezdil tisti okrutnež, tisti ošabni vitez, ki mi je ugrabil prijatelja, tako nežno ljubljenega. Zaboga, tega vam ne pravim zato, ker bi vas hotela pozvati, da ga zasledujete; rada bi samo videla, da bi se mu zgodilo kaj hudega, da bi bil lahko ubil tudi mene. Ampak od kod imate tale meč, ki vam visi na levem boku? Še nikoli ni bil pomočen v človeško kri in še nikoli ne izvlečen iz nožnice v strašnih okoliščinah. Dobro vem, kje je bil narejen, in vem tudi, kdo ga je skoval. Pazite se in nikar se ne zanašajte: izdal vas bo, to je gotovo, ko boste šli v boj, in se vam bo v rokah razletel na kosce."

"Sestrična, ena od nečakinj mojega gostitelja mu ga je poslala včeraj zvečer in on mi ga je podaril. Imel sem ga za lepo darilo, vi pa ste me zdaj vznemirili, če je to, kar pravite, resnica. Povejte mi no, če veste, ali ga bo mogoče popraviti, če se mi bo zlomil?"

"Bo, bo pa zelo težko. Kdor bo poznal pot, ki drži k jezeru, ležečemu blizu Cotouatra, ga bo znal nanovo skovati in prekaliti, da bo spet vse s redu. Če vas bo kaka pustolovščina pripeljala tja, ne hodite drugam kakor k Trebuchetu, kovaču, ki mu je tako ime. On je meč izdelal in on ga bo popravil; nihče drug ga ne mogel, pa naj bi si še toliko prizadeval. Glejte, da ga ne bo vzel v roke nihče drug, ker mu nihče ne bi bil kos."

"Zares bi bilo mučno," reče Perceval, "če bi se mi zlomil."

Tedaj odide in pusti dekle, ker se vsa užaloščena noče ločiti od trupla.

PRILOGA II

Seznam srednjeveških romanov o gralu

Letnica	Avtor (ali zbirka)	Delo
1050	<i>Mabinogi(on)</i>	<i>Peredur</i>
1175–90	Chretien de Troyes	<i>Perceval</i> ali <i>Le Conte du Graal</i>
		Pseudo-Wauchier ali <i>Prvo</i> <i>nadaljevanje</i>
		Pseudo-Wauchier ali <i>Drugo</i> <i>nadaljevanje</i>
	Manessier	
	Gerbert de Montreuil	
1190–99	Robert de Boron	<i>Roman de l'estoire dou Graal:</i> <i>Joseph d'Arimathie</i> <i>Merlin</i> <i>Perceval</i>
1190–95		<i>Perlesvaus</i>
1200		<i>Didot – Perceval</i>
1210	Wolfram von Eschenbach	<i>Parzival</i>
1215–35	Vulgatni cikel	<i>Estoire del Saint Graal</i> <i>Merlin</i> <i>Lancelot</i> <i>Queste del Saint Graal</i> <i>Mort Artu</i>
1230–40	Postvulgatni cikel	<i>Estoire</i> <i>Merlin</i> <i>Queste</i> <i>Mort Artu</i>
1225	Heinrich von dem Türlin	<i>Diu Krone</i>
1270	Albrecht von Schafenberg	<i>Jüngere Titurel</i>

1470–85	sir Thomas Malory	<i>Morte d'Arthur</i> <i>Book of Sangreal</i>
---------	-------------------	--